

spodnji stráni vrezan križec. Osupne in izpustí gosli iz rók, kakor bi bil prijel za kačo.

»Moje gosli!« zakričí glušeče in pogleda pivce z groznimi očmi, iz katerih odseva sovrašтво in zaničevanje. Zgrabi gosli, vstane izza mize in stopi sredi sobe. Pivci mislijo, da bode zopet »losal« in zató se mu smejejo.

»Grohóči se, seme coperniško!« krikne ljuto, zavihťí na vso moč gosli in jih trešči ob mizo. Žalostno so zabrnele strune in popokale, gosli pa so se razletele po sobi pred osuple pivce. Lukec je stisnil zobé in srepo gledal na razbite kósce; težko je sopel, in hipoma so se mu potočile solze. Nihče ne more izpregovoriti. Plaho se pogledujejo, in vidi se jim, da jih je groza, da jim je žal, ker so se hoteli samó šaliti.

Lukec prime lók, zlomi ga na kolenih in ga vrže na mizo.

»Náte, coperniki; sedaj uganjajte svoja zlodejstva!« vikne zamolklo, nató vrže Štêhcu mošnjó z denarji, iznova pogleda razbite gosli in zbeží iz sobe. —

Zvečer so videli ljudje, kakó se góri na Sešinah žarí. »Lukčeva koča gorí!« kričali so ljudje. Nekaj jih je šlo góri, toda našli so na Pleši le kúp žrjávica. Nosétovega Lukca pa ni videl nikdo več!

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

I. Stipo.

Nlaziti se med strmimi skalami in ostrimi ploščami razpokanega kamenja, katero ure hodá pokriva prvo planoto nad levim bregom Cetine reke — poskakovati in viti se med grmovjem bodečega brinja, nizkih gabrov in hrastičev za ovcámi in kozámi, bila je usoda mlademu Stipu. — »Za poljedelstvo ni sposoben,« dejala je mati, »saj izpridi vse, česar se dotakne; toda najrajši postaja pri delu in se ozira po dolini in bregovih, kakor da jih ni videl še nikdar.« —

»Naj tedaj bravino pase,« odloči oče.

Dolgočasno se je marsikomu zdelo življenje Stipovo; ali dolgočasno ni bilo! Na nizki glavici, ki preseza kamenito zemljišče za nekoliko metrov, imel je trinajstletni pastirec svoj »grad«. Ondu je vladal čedi svoji, ondu je bival najrajši.

Pod brdom teče med zelenimi bregovi bistra Cetina, ki nabira vode svoje pod velikanskimi stenami golega Dinare. Na desnem bregu se prostira širna ravnina; razsežne šume visokega trstja in gostega ločja, bogati travniki in pašniki jo krijejo, visoke topoli stojé ob jarkih, ki izvajajo močvirne vode; góste vrbe obroblijo skrajne njive, in v grmičji prepevajo radostni slavci.

Z griča svojega razgleduje Stipo kričeče jate potujočih divjih rač in gosíj; igraje in glasno letéč se podé ptice močvirnice okolo drzajočih čed — in kadar se bliža večer, razlega se po vsi ravnini neumorno regljanje neštevilnih žab.

Velikanske gole višine se vzpenjajo za zelenimi griči, ki se dvigajo na robu daljne doline; proti vzhodu, za hrptom njegovim, pa kipí z mnogimi drágami in dolinicami vrhoviti Prolog, pravi Parnas dalmatinski, kar se tiče temnih jam in skritih brlogov, bistrih vrelcev in — mogočnih Vil.

Mnogobrojne povesti o Vilah, o pobratimstvu in njih udanosti do pobratima, vzbudile so v duši Stipovi hrepenenje, da bi kdaj ugledal belo Vilo. Takó hrepenéč se je plazil po pečinah góri do temnih gošč, v samotne soteske, kjer izvirajo čisti studenci; ali nikdar ni srečal zlatolasih belih žená, odetih s tankim ovojem. Niti óne kače ni videl, ki nosi zlato krono na glavi, dasi je nahajal dôkaj »zmij«, tudi ónih rogatih modrásov.

Ali ni se dal prestrašiti. Vedno iznova je pohajal na samotne višine, v najtemnejše brloge, preiskaval vse razpoke in jame, da bi našel zaklade domišljije svoje.

Nekega dné, ko ravno iztika po gostem grmovji, ugleda pod visečo skalo razpoklino, iz katere mu svéti lučica. Glasno mu jame bíti srce, ko se ji bliža; napósled pa se osrči, stisne se skozi razpoko in stojí v prostorni jami.

Toda okó mu ne vidi milo nasmihajoče se Vile, temveč srepó zročega možá, kateri ga prime za rame, da mu skoro sapa poide. »Kdo si? Kaj hočeš tukaj?« zakliče ljuti mož drhtečemu dečku, in roke njegove ga drzé kakor železni oklepi. »Kdo vraga te je privédel sém?«

Skoro si oddahne Stipo in odgovorí brez strahú: »Stipo sem, očetov pastir, in preiskaval sem te razpoke, da najdem stanovanje lepih Vil! In ti si Vrano, ki nosiš očetu duhana.«

»Stanovanja lepih Vil iščeš? In našel si mène!« nasmeje se Vrano. »Toda ker sedaj poznaš mojo jamo, zahtevam, da je nikomur ne izdaš, da celó ne zineš o nji!«

Ali zdajci ga obide misel, da bi lahko rabil Stipa za pôsle svoje: za pregledovalca in stražnika. Ponudi mu nekoliko žoltih, dišečih duhanovih listov, naj jih ponese očetu. Dovolí mu tudi povedati, kdo mu jih je podaril; ali o jami ne smé ni črhiniti. »Zvečer namerjam ponesti nekoliko blagá v Senj,« nadaljuje Vrano — »lahko bi mi služil.«

Stipo ga radovedno pogleda: »Reci, kakó!«

»Pogledati moraš, ali ni proti Senju stražnikov — saj jih poznaš — in poróči mi vse natanko. Dalje moraš stopati pred mano nekoliko sto korakov, in ako ugledaš stražnika, zazvižgaj jedenkrat in pojdi dalje svojim pôtem, da nikdo ne sumniči ničesar« . . .

»Ali se bojiš stražnikov?« vpraša deček.

»Ne bojim se jih ne; ali sitni so, pregledajo mi vse in mi pokvariyo blagó. In to mi je na škodo, véš?« . . .

Deček ga umeje in storí vse po njega zapóvedi. Brez ovire pri-nese Vrano svoje blagó v skrivišče.

To je bilo Stipovo prvo tihotapsko dejanje. Sčasoma so ga Vrano in njega drugovi naučili raznih prekán, in imel je jako bistro glavo. Često je iznenadil učitelje svoje z novo zvijačo; kadar so bili v hudi stiski, našel je rešilen pot, ko so drugi že obupali.

Nekega dné leží Vrano s pomagači svojimi in mnogim duhanom blizu Livna. Tudi Stipo je pri njem; zakaj oče mu je na prigovor Vranov dovolil, da mu pomaga pri »trgovini«. Stražnikom pa je nekdo ovadil tihotapce, in prehod iz Bosne v Dalmacijo čez Prolog je bil težaven, ali celó nemogoč. Tedaj ogovori Stipo gospodarja svojega: »Hm, jaz bi že védel, kakó pridemo lahko in brez izgube preko meje v Senj; ali potreboval bi dveh, treh tovórov.«¹⁾

»Vse ti bode, samó zahtevaj!« odgovorí Vrano zadovoljen.

Tretjega dné v jutranjem mraku ječé Vrano in njega »sotrudniki« pod težkimi bremení s Prologa po beli cesti. Stražnik ugleda sumnjive nosáče in opozori nánje vse tovariše, ki se brzo poskrijejo, da bi zalezli te »lupeže«. Ko pridejo Vrano in drugovi na óno mesto, ustavijo jih in jim snamejo vreče, da jih preiščejo. . .

Nekoliko kesneje prideta dve ženski po cesti; obé gonita težke tovóre drv na čvrstih oslih.

Prekanjeno se nasmehne mlajša déklica na cesti stoječemu stražniku; ta stopí k nji in jo rablo vščipne v lice.

¹⁾ Oslí ali konji, ki nosijo tovóre.

»Rano si se napotila, déklica!« reče ji in se postavi prédno.

»Pústi me, gospod, hiteti moram, da se vrnem opóldne domóv!«

»Tedaj pa hiti, ti krasna ,jabuka'!« reče ji stražnik, ko odhajata obé . . .

V tem času so preiskovali mnogoprešite vreče zajetih tihotapcev. Mirnega obraza, malone začudeni, odpnó ti spone in razvežejo vreče: drugega ni v njih, nego čista volna, katero hočejo nesti na trg, kakor zagotavlja Vrano.

Stražniki jih morajo izpustiti.

Toda Stipo — to je bilo mlajše deklè — prinesel je tovóre svoje, v katerih je bil najlepši duhan, umetno povezan v drvena bremena — čez cetinski most in po ozki stezi do Karakašice, majhnega sela daleč od pota. Ondu shrani blagó, in nekoliko pozneje ga vzprejme Vrano.

»Ti si premeten dečko,« vzklikne Vrano vesel; »ne bode ti brez koristi, tretjina dobička je tvoja!«

Stipova čeda ima že dolgo časa drugega pastirja. Zakaj dober je bil zaslužek pri Vranu, takó da se oče njegov ni več upiral novemu razmerju.

Izpočetka je pohajal Stipo iz zgolj radovednosti k tihotapcem; pozneje ga je veselilo tajno to delovanje in nevarno življenje. Končno se mu je toliko privadil, da je strastno čakal časa, ko zopet odrinejo čez mejo na nova podjetja. — Po Vranovi smrti je delal sam záse neutrudno in kar najdrznejše.

Predno je mislil, slul je za najprekanjnejšega ptička vse okolice; kàr bali so se ga vsi stražniki. Lokav je bil, da nič takega. Ljudstvo si je pripovedovalo razne čudne stvari o njem, da umeje izpremeniti zabranjeno blagó v karkoli si bodi, da je lahko neviden, kadar hoče, in še marsikàj drugega.

Neopisno mirnega obraza je ob večerih pohajál med mestnimi izprehajalci. Zdajci potegne mehur izza pasa: »Gospodine, eto vam lepega duhana, pokusite!«

Oblečen je bil po domače, ali jako izbrano. Poznal je dobro óne, kateri bi kàj kupili od njega . . .

Gospod, kateremu je ponudil duhana, pokusi ga.

»Daj, Stipo, da vidim,« reče drug.

»Koliko stóji?«

»Ne mnogo, gospodine, óka po dvainpetdeset (dva goldinarja in 50 novč.). Donesel sem ga iz Čitluka« i. t. d.

Nedolgo, in že prodá nekoliko ók, katerih na večer skrivaj prinese kupcem.

Sevéda ima lep dobiček. Priljubljen je vsakomur. Povsod nahaja ljudij, hrepenečih po njegovem »žoltem«.

Tudi v pomórska mesta je zahajal pogostoma. Neznano je bilo vsakomur, kakó je prinašal blagó vánja; kàr nenadoma se je prikazal. Vedeli so vsi, s čim se bavi; ali pri njem ni bilo nikdar móči zasačiti zabranjenega blagá.

Čestokrat se je napotil Stipo v notranjo Bosno ali Ercegovino, in tedaj je prinašal blagó, prodajal ga in se ni dôkaj tednov vrnil domóv. Ali koliko nevarnostij, koliko truda je moral prebiti! Zdaj po negaznih drágah in jarugah, zdaj čez goré in pečine; danes po góstih šumah, jutri po golih vrhuncih, vedno ponoči in v megli, vedno v nemiru in stráhu! Često je moral bežati v vódo in iztežka utekel smrti; vender ga je vse to še bolj užigalo za nova podjetja — polagoma pa je ginila imovina, katero je podedoval po roditeljih svojih.

Ali nekaj je začelo vplivati nánj in mu zavirati tihotapstvo: Stipo se je hotel oženiti. Metin oče ni maral nemirnega življenja in mu ni hotel dati hčere svoje. Torej se je moral poboljšati. Meta se res ni branila čvrstega, živahnega možá; lépo vedenje njegovo ji je bilo kàj všeč.

Ko je minila zima, in se je ravnina cetinska pokrivala s krasno odejo zelenih trav, belih zvončkov in svetlomodrih morskih zvezdic, ko so ozeleneli logovi po bregéh, delal je Stipo kakor najboljši kmet, da so se čudili vsi ljudje. O tihotapstvu niti govoril ni; hotel je pokazati svetu, da zná tudi krepko delati.

Prvo, kar se mu je posrečilo, bilo je, da se je poročil z Meto. Kàj lepó mu je uredila pohištvo. Srečno in zadovoljno sta živela, sejala in žela, kopala in kosila, kakor je zahteval letni čas . . .

Poletje se je nagibalo h koncu. Prišel je čas, ko prejema tolsto listje duhanove rastline lahni zlati odsev, ko pokazuje posamične žolte proge, ko se od peclja razprostira rmena meglica dišeče zrelosti . . . Kakor lovcu na severu ne dá mirú, kadar rmené in bledé listnate gošče, rjavo otemné hrastovi vrhovi, kadar se bukve svetijo rdeče, in bréze bliščé svetložolto, takó ni dalo mirú Stipu, ko ga je pozdravila sapa jesenska. Neizrecno hrepenenje mu obide srce; nemiren pohaja od dóma do vinógrada, od hleva na njive. . . . Vsa ljubezen Metina in srčna nje udanost ga ne umirita več — navzlic žalostnim Metinim pogledom odrine nekega jutra čez Prolog tjà v Bosno . . .

Meti so zdaj napočili žalostni časi. Dolgi tedni so prešli, predno se je Stipo vrnil za malo časa, in takrat je bil ali nenavadno vesel, ali pa neznosno slabe volje. Pogostoma ga je Meta prosila, naj ostane domá; smeje jo je odvrčal. Ali prinašal je domóv vsakojake stvarí, snoví za obleko, zlatnino in drug lišp, toda časih samó raztrgano oblačilo, utrujeno teló in hudo nejevoljo — in nekoč o božiči celó prestreljeno levico! Kakó je Meta vila roke! »Kroglja bi te lahko zadela v prsi — ostala bi vdova, in otrok bi ne bil videl rôdnega očeta!« — To svarilo in rana sta ga prisilila, da je delj časa ostal domá. In ko je pomladno solnce v ravnini sevalo na zelene, modre in bele slike milih cvetic, položila je teta Jera Stipu nežno dete v naróčaj — in on ni védel káj početi ž njim. Smijal se je in rekel: »Prav takó večí, kakor galebi v ravnícah!« . . .

Dokler je trajal pomladni in poletni čas, bil je Stipo dober in vesten hišni gospodar; delal je kakor najumnejši kmet. Bavil se je največ s sadjarstvom in živinorejo. Bilo ga je veselje gledati, kadar je privezaval mládo drevje, ali krmil živino; največ sreče pa je imel z bučelami, katere so bile posebno bogate tega leta.

Ali toliko da je pospravil strd, toliko da je dozorelo grozdje in so padali orehi iz očrnele lupine, obšel ga je nemir, prav takó, kakor pri pticah potovalkah dôli ob Cetini. Domá mu ni bilo ostati, niti Meta, niti mali Niko s črnimi svojimi očmi ga nista mogla obdržati na dômu. Ostavil ju je in se odpravil na skrita pota svoja.

Nekega večera, ko stopa iz Neretvine-ravnine pri Mostaru po cesti, držeči na planjavo, kjer se prostira širno »Mostarsko blato,« sledé ga turški zaptije. Ko vidi, da ni móči zbežati, izpustí bréme v globoki prepad, kjer izvira med velikanskimi skalami potok Jasenica, in korači nedolžno dalje. Primejo ga venderle zaptije in ga vedó nazaj proti Mostaru. Takrat je bilo še jako nevarno, ako je kdo prišel v pest turškim stražnikom — dasi po nedolžnem.

Stipo se je takoj odločil uteči in je preudarjal, kakó bi zvršil to namero.

Ko torej o večernem mraku pridejo do Huma, kjer ob pečevitem obnožji šumi Neretva, skoči po bliskovo za pečino na bregu, sname odejo z ráme, in predno poskačejo zaptije raz kónje, zavije težek kamen v obleko in ga vrže v vodo, da zašumi daleč na okrog; sam pa zleze pod izdolbeno pečino in se skrije.

Menèč, da je skočil jetnik v ledeno reko in da zopet priplava na kopnino, tekó zaptije, konje na vajetih za sabo vodèč, ob reki

nizdolu, in ko vidijo po strugi plavajoče oblačilo, mislijo, da je ubegli Stipo, in ajde! za njim . . .

Stipo pa zleze izpod skale in se odpravi v mesto. Mimo frančiškanskega samostana na drugi strani, ob Radobolje-potoku dospè proti večeru po temnih klancih zopet na óni kraj, kjer je pustil blagó; najde ga nepoškodovano.

Turki pa so ga Bog vé koliko časa iskali na bregu Neretvinem.

Od livanjske strani je Stipo nekdam utihotapil blizu sto ók (oka = $1\frac{1}{4}$ kg) duhana, dasi je bil nekoliko dnij prej naznanil, da prinese ta in ta dan mnogo duhana preko meje.

Sevéda so prežali nánj; ali zaman.

Nakupil si je obilo mehurjev. Te je napolnil z duhanom in jih takó dobro privezal ovcam, namenjenim za senjski sejem, da jih ni nilo môči zapaziti, ko so drugo jutro pognali góste čede ovác preko meje v Senj.

Pozneje se pripelja Stipo na vozu, polnem volne in surovih kóz. Preiščejo mu voz do zadnjega žeblja, njega do skrajne niti, ali sevéda ne dobé ničesar zabranjenega — na njem. »Vidiš, ni se ti posrečilo!« reče mu jeden stražnikov ponosno.

»Ej, kaj, saj še ni večer!« nasmehne se Stipo . . .

In na večer, ko sreča ónega stražnika pri Senji, ponudi mu najboljšega duhana, rekoč: »Posluži se, to ti je lep duhan, šele danes došel!«

»Tedaj vender!« vzklikne stražnik osupel. »In koliko si prinesel?«

»Okolo sto ók,« odgovori óni.

»Ali kakó?« povprašuje stražnik radoveden.

»Ovcé so mi ga nosile!«

»Čakaj, tožil te bodem.«

»Toži, kakor hočeš; naj se vam smejejo ljudje. Saj niste zasačili nikogar!« odgovori mu Stipo, ko odhaja.

Bilo je grudna meseca; goré so bile pokrite s snegom, po dolinah, posebno v ravnini Neretvini pri Metkoviči, bilo je pa še vse zeleno, zakaj tam malokdaj vidijo sneg in led. — Pri Ljubuškem so ga ujeli na poti, ki vodi ob robu strmega prepada. Od jedne strani so došli ercegovski orožniki, od druge dalmatinski stražniki in vèdli so ga v Ljubuški. Moral je nesti tóvor duhana, katerega je imel na ramenih, ker so orožniki mislili, da je zločinec, katerega so iskali prav takrat. In to mu je bilo na srečo. Zakaj pokazalo se je, da ni zločinec in — zaradi duhana — dejali so — ne zasluži kazni, ker ni zabranjeno po Ercegovini nositi duhan! Stražniki dalmatinski so za-

htevali; ali sodnik ga je oprostil, rekoč: »Ako bi iznova hotel z duhanom preko meje, ujemite ga in ga odvedite v Metkovič.«

Takih prigradkov je doživel mnogo; ali kaj mu je bilo do vseh nevarnostij — bal se je samó, da bi ga ne zalotili.

Stipovo življenje je bilo res dvojno. Pol leta je delal kakor vesten gospodar sredi rodbine svoje, katera je z léti narasla na petéro glav, drugo polovico je prebil kakor tihotapec v gorah in na potovanji, borèč se z raznolikimi nevarnostimi.

Leta so prešla. Slučaj je končal njega dvoživno delovanje . . .

Bilo je nekega dné v pozni jeseni. Najstarejši sin Niko je pasel očetovo čedo prav ondu, kjer je tudi Stipo nekđaj prebil mladostne dni. Stipo koraka po cesti s Prologa in nese kàr neprestrašen blagó, na katero so prežáli stražniki. Ustavijo ga. Ali Stipo se vzdrami iz mislij — skoči na stran in teče med pečinami in grmovjem proti jami, katero je podedoval po Vranu. Po nesreči je pasel prav tedaj Niko po ónih brdih čedo svojo. Ko uzrè človeka, bežečega s težkim bremenom preko góre, skoči na pečino in ko spozná očeta, prestraši se grozno, ker si ne more pojasniti, zakaj takó beží.

Za Stipom pa kriči stražnik: »Stoj, sicer ustrelim za tabo!«

Nenadoma zavije Stipo prav tjà, kjer stoji njega sinek. V tem hipu počíta dve puški, deček vzkrikne in se zgrudi ravno pred očeta.

Na vso moč vrže ta svoje brême v grmovje in prestrašen poklekne k ranjenemu otroku.

»Kje imaš duhan?« velé pritekli stražniki.

»Nimam duhana,« reče Stipo, »ali vi ste mi ubili otroka.« —

Vsi se trudijo z Nikom in ga nesó v Stipovo hišo.

»Usmiljeni Bog!« vzklikne Meta, ko ugleda bledega dečka, položenega na posteljo. Neizrecno žalostna gleda na možá, kateri nima tolike moči, da bi ji razložil nezgodo. — Nema se zgrudi poleg postelje in nema streže ranjenemu otroku.

Zdravnik, katerega so hitro pozvali, naznani, da rana ni nevarna, in da deček skoro okreva. Ali mnogo tednov je moral ležati na postelji, in počasi, počasi se je celila rana. Stipo in Meta sta mu stregla vestno in kàr najudaneje; óni dnevi, katere je moral Stipo prebiti pri sodišči, zdéli so se mu največja kazen v življenji.

Povedal je ženi, kakó se je pripetila nesreča. Odslej nista več govorila o nji. Meta mu ni tožila srčne bolešti, in prav ta nema udanost mu je provzročevala neizrecne muke. Nastopna zima je bila Stipu najžalostnejša, kar jih je učakal. Ali ko je ležal sneg samó še na

visočinah sosednih gorâ, ko je bila vsa ravnina podobna velikemu jezeru, po katerem so se razpeljavale jate divjih râc, tedaj je zapustil Niko bridko ležišče in mogel stopati do okna, pri katerem je zrl na vstajajočo prirodo.

Pri tej priliki reče Stipo v kotu sobinem ženi svoji:

»Milost božja mi je ohranila otroka. Kakó bi mogel živeti — morilec rôdnega sina?«

»Izkušnja nebeška je bila,« odvrne Meta z mirnim glasom, »bo-diva hvaležna!«

»Umejem te, predobra žena moja, in nema tvoja prošnja mi je svéta. Odpovedal sem se že davno nestalnemu življenju. Danes ti povém, da vas ne zapustim nikoli več!«

Hvaležna ga pogleda Meta, in solza iskrene radosti se zablišči v nje očesi.

Zdaj priskačejo drugi otročiči v sobo, in najmlajše dete prinese šopek nežnih pomladnih cvetic.

»Glej, Meta, novo življenje se budí,« reče Stipo, podari šopek bledemu dečku in ga poljubi na čelo in lice . . .

Opustil je Stipo nevarno življenje. Bil je odslej delaven kmet in je vso skrb posvetil dômu in družini svoji.

Ker je videl mnogo svetá, umel je mnogo. Kar se je dalo, izboljševal je imetje svoje. Velik mu je vpliv na sosede. Čisla ga mlado in staro; mir in zadovoljnost vladata v dômu njegovem.

Biser.

V valovih sinjih biser tone.
Ovéva tiho sên ga zlat,
V zlató ga kuje carske krone,
Kraljicam niza ga na vrat.

Pod solncem jutranjim od bléska
Gorí neskončna morská plan,
Z obale sinje zrnje péska,
A biser v morji je — temán.

Bistrán.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

II. Pastir gljevski.

Na severnem stolpu gradú sinjskega, na strmí steni sivih pečin, stojé trije možje resnih obrazov in zró na pomlajeno, cvetočo okolico.

Nizko brdovje, po nekod porasteno s šumami nevisokih gabrov, brestov in hrastov, vije se okolo širne ravnine. Sêla in vasí sedé ob nje robu, kakor na obálih velikega zelenega jezera. Mnogoštevilne čede goved in kónj se pasejo po nji, da jih je videti kakor jate svetlih divjih gosíj in temnosivih lisk, ki plavajo po zelenem jezeru. Na vzhodnjem robu se vidi jasna proga: to je bistra Cetina.

Onostran ravnine se dviga sredi nebrojnih bregov, sotesk in planin temni Prolog, na čegar glavi in ramenih leží še mnogo snegá, in daleč proti severu kipé Dinare goli vrhovi v čarobnem zimskem blesku.

Ali gledajo óni trije možje krasno okolico, gole goré in zeleno hribovje, širno ravnino in bele vasí?

Vse to jih ne zanima.

Resno je okó drugega starejših móž, in žarnemu pogledu mlajšega se pozná, da le težko prikriva notranji nemir.

»Slušaj me, dragi Andre, slušaj, kaj ti rečem,« govóri prvi. »Mojo hčerko Cvito zahteva oče tvoj za tebe. Ali jaz sem jo namenil drugemu, mlademu Milonu, in ne morem se mu izneveriti. In še nekaj. Ubožna kmeta sta, ti in oče tvoj, hčerko svojo pa želim dati vrlemu vitezu, srčnemu boritelju!«

»Morda govoriš prav, Baldo,« odvrne mladenič zamolklo, »ali védi, Cvite ne prestanem snubiti nikdar. Ponašáš se z bogastvom svojim. — Vender tudi jaz si hočem priboriti bogastva, da bi moral služiti i carju stambulskemu!«

»In če dovêdeš zlatega konja od Turčina, ne moreš mi biti sinovec! Pústi te misli, izberi si drugo nevesto!« takó odloči Baldo.

»In baš Turčin bode snubil za mène!« vzklikne Andro, in svetel plamen mu sije iz očíj.

»Ako te veseli, privédi mi pašo in bega, naj snubita záte, in Cvita je tvoja!« reče čvrsti starec porogljivo. »Zdrava sedaj, oprostita, méni je urejati važnejših stvarij.«

Takó je govoril Baldo Lepetun, kapetan sinjski. Ne oziraje se na Andrija in očeta njegovega, odide in pregleduje obzidje visoke trdnjave . . .

V temnem naróčaji Prologovem in na višinah bližnjih gorâ se svetijo kresovi, češ: »Turki prihajajo!«

Živahno gibanje nastane v ravnini cetinski. Konjiki sinjskega gradú vihrajo po dolini in gonijo živino, ki se na stótine in stótine pase po širokih travnikih, v zakrite soteske in negazne goré.

Drugi hité proti staremu grádu Čačini, drugi v mogočno trdnjavo kliško, prosit pomoči, ako bi Turki oblegali Sinj.

Kar ni rabilo v brambo trdnjave, zidane vrhu strmih pečin, odpravili so; starce, žene, otroke so odvédli v goré; samó nekatere hrabre žene se niso hotele ločiti od móž, bratov, sinóv. Ostale so, da ž njimi ali zmagajo ali umró.

Dobro in trdno je bilo grajsko obzidje. Kakor vzraslo iz pečin, gledalo je ponosno v dolino. Na stolpih in medzidjem so stali velikanski topovi, katerih bobneči grom je pretresal vso ravnino, in daleč so sloveli »vitezovi sinjski« po neumornem pogumu in rodoljubji.

Preko Livna so se valile turške sile proti Prologu. Namerjale so se polastiti vseh mest in trdnjav do mórja in ugrabiti Benečanom morskó obrežje dalmatinsko, kateremu so vladali.

Pri Livnu se je razkrojila turška vojska na tri oddelke; leva četa naj bi udrla preko Čačine in Trilja naravnost na Kliso, srednji in desni oddelek vsak po svojem poti do Sinja, in oba naj bi zajedno planila na grad. Ko bi vzeli Sinj in Kliso, napotili bi se do mórja in napadli Splet od severa in od vzhoda.

To so namerjali Turki za prvi čas.

Na tratah in dolinicah Prologovih je bilo dôkaj hiš in gorskih stáj, kjer so redili poléti govedino in dróbnico.

Tudi Andrijevo oče je imel nad Gljevom lepo stájo, in Andro, kateri jo je oskrboval, pokazal je v nevarnosti, kakó umno in srčno vé reševati mnogobrojne čede.

Najdemo ga nekega dné na poti, ki vodi od mostú cetinskega na levi breg gôri do posameznih stáj. Vozil je senó v pripravna zavetja, zakaj Bog vé, koliko časa bodo morali živeti v daljnih in skritih brlogih.

Ali zdajci prihité nekateri pastirji in kričé: »Turki, Turki!«

Vrnejo tovore in bežé z brda; tuđi Andro mora ž njimi. Ali sovražneprve straže na konjih jih dohité, ujamejo, zvežejo in ženejo s sabo.

Andro, ki je bil nekoliko vešč turškemu jeziku, začnè govoriti z divjimi vojaki. Načelnika je to veselo iznenadilo, ker je mislil, da pozvé važnih novic.

Andro je bil prav zgovoren mladenič. Opisoval je trdnjavo sinjsko, nje stolpe in obzidje, govoril o braniteljih, ali takó, da so Turki mislili: »Samó ugledati jih je treba, in Sinj je naš!«

Ibru, begu mostarskemu, voditelju desne čete, zapové Musa, paša sarajevski, naj odrine v górenje pokrájine cetinske, naj jih porobi in se nemudoma napoti do mórja pri Trogiru. Andro je moral iti z Muso, da mu rabi za ogleduha. Skoro se je prekanjeni mladič toliko prikupil osornemu paši, da mu ni bilo težko delati na korist krščanskim bratom.

Sinjanje se niso udali takoj. Baldo Lepetun se je smijal paši s pečine svoje, ko je zahteval, naj izročí grad. Morali so torej Turki trdnjavo oblegati. Sevéda jim je bilo do tega, da bi spoznali obzidje, sósebno óna mesta, kjer bi topovom in naskokom pretila manjša nevarnost in bramba. Odpošlje tedaj Musa Andrija, da se prepriča o najnovejših naredbah v grádu in mu poročí vse na drobno.

V temni nóči se ukrade Andro okolo gradú. Pod severnim stolpom, kjer silijo temne razpoke v drob nakopičenih pečin, splazi se precéj visoko. Z glasnim zvižgom, znanim samó Sinjanom, privabi stražo kraj zidú. Sedaj čuje z omotne visočine poziv: »Kdo si?« »Andro Modrić — važnih novic imam. Potegnite me góri.«

Četrť ure pozneje potegnejo Andrija po vrvi na zid, in skoro stoji pred kapetanom Lepetunom. Natanko mu poroča o móči neprijateljev in o njih namerah; Sinjanom prigovarja, naj bodo vrlega poguma, zakaj sovražniki nimajo dovólj streliva niti živeža, in slabo jim pojde, ako se kristjani čvrsto držé . . .

Nató pokaže kapetanu in namestnikoma njegovima kraj, na katerega bodo streljali Turki z vso silo svojih topov in ga potem naskočili; zatrjuje jim, da se od severa za zdaj ni bati ničesar. — Potem se zopet po vrvi spustí v dolino in se utrujen vrne v tabor turški, kjer naznani paši nekaj na videz važnega, v resnici pa le izmišljenega in kristjanom v trdnjavi celó koristnega.

Nató so drugega dné Turki pričeli od južne strani s topovi težke krogle metati na trdnjavo. Zakaj Andro jim je govoril, da je

na severni strani nevarno zaradi podzemeljskih hodov, polnih smodnika, s katerim bi Sinjanje lahko zasuli vso turško vojsko. Topovi z gradú se oglašé in uničíjo marsikatero turško pripravo. Tudi poznejši naskoki, po katerih so morali pustiti Turki mnogo vojšnikov mrtvih ali ranjenih pred zidom, koristili niso nič, in Musa je bil jako nejevoljen. Mislil je, kakó bi se bojeval drugače, ko razvidi po tridnevnih bojih, da sam ne ukloni gradú.

Andro se je delal, kakor bi znal, kaj namerja paša. Ko ga nekega večera pošlje na ogled, nagovori ga srčno: »Mogočni paša, znano mi je, da želiš pozvati Ibra bega in ž njim zajedno naskočiti trdnjavo. Obema vojskama se ne more upirati, niti se jih ubraniti. Ako veruješ sužnju svojemu, hočem ti óni dan, katerega odločiš in o zapovedani uri, bodisi v solnčnem svitu, bodisi v nočni temi, privedi begovo vojsko na óno mesto, katero si izbereš; in obleženci ne bodo ni vedeli, ni sumničili o nevarnosti, katera jim grozí!«

Musa ostro pogleda sužnika, ki se je predrznil takó naravnost govoriti ž njim; ali na lici njegovem je videti zgolj udanost in zvestoba. Torej mu odkrije svoje misli, da namerja napasti grad od južne in od večerne strani v peti nóči s pomočjo begove čete. Zapové mu to naznaniti Ibru in ga voditi na pot od Muča proti grádu. Ko prispó do kraja, kjer se vdira ozka dolinica, naj trikrat ustrelé iz puške. — »In ako izteče vse po sreči, nisi več moj suženj, nisi več ubogi pastir gljevski, nego obdariti te hočem, s čimer ti želí srce!«

V prihodnji jako nemirni nóči se napoti Andro z dvema konjikoma po brdih in dolinicah proti severu, da pride k Ibru na górenjo Cetino. Vodil je stražnike svoje trikrat po ozkih stezah okolo gričev, toda ne daleč od Sinja; Turčina nista opazila te prevare.

Ko sta že utrujena, skočita raz konja, da si počijeta. Andro jima ponudi iz svoje vrečice kruha, sira in — rakije; zadnje toliko, da se je Turčina dobro nalezeta in zadremljeta.

To priliko porabi Andro in se brzo vrne v Sinj, kjer ovadi vso namero kapetanu Lepetunu. Sósebnó ga opozorí, naj se peto noč ukrade na pot Muča in s tremi stréli dá znamenje ponočnemu boju. Ko bodo Muso pobili, naj drugo noč čakajo skriti pri soteski muški; prived jim bode begovo vojsko, kakor privede lovski pes divjačino gospodarju svojemu.

Ko je mladenič odhajal iz kapetanove hiše, sreča — Cvito.

»O Andre, ti si pri Turčinih!« nagovori ga deklè.

»Dà, in služim domovini!«

»Oj, da te nejeverniki ne zaslepé s svojim zlatom, da ne izdaš dóma in rojakov! Sicer me vidiš danes zadnjikrat.«

»Ne bój se, Cvita; le pridi z očetom šesto noč na Muć, videla bodeš, kakó povabim bega na svatbo! Ali glejte, da primete Muso, ali vsaj ugrabite njega glavo, katero hranite dobro in skriváj, dokler ne pridem jaz.«

»Zakaj?« vpraša ona začudena.

»Videla bodeš, mila nevesta moja! Stóri samó po mojem nasvetu; prijatelji moji ti bodo služili v vsakem trenutku do zadnje kapljice krvi.«

Poslovita se.

»Pastir gljevski«, kakor ga nazivljejo Turki, prispè do spečih konjikov, ko se nad Prologom že svita. Vzbudí ju, dovède konja, in zlovoljnega obraza jezditá poleg njega. Rakije danes nista marala.

Andro najde bega sredi opustošenih sêl in mu poročí zapóved Musino.

Kažipot mu je na poti proti Sinju, kakor mu reče; resnično pa ga vodi čez gole bregove in pečevite globine proti soteski muški.

V tem času priredé Turki pred Sinjem vse, česar treba za glavni udarec; ali tudi kristjanje se pripravljajo.

Pride peta noč. Na obeh stranéh je vse na svojem mestu; sevèda paša ne vé, da ga pričakuje grajski kapetan.

Na večer gré vojak iz trdnjave, da bi dal znamenje iz puške.

Polnoč mine. Bledo sijejo zvezde, miren je zrak. Turki so se natihoma priplazili do zunanjega obzidja; kristjanje prežé ob vratih in za zidom.

Zdajci jekne strél iz severa po ozki dolinici, še jeden in še jeden — in zdajci se vse oživi. Turki prinašajo lestvice, drva in snope; ljuto kričèč se plazijo na obzidje in tolčejo na vrata; ali hipoma prihruje nánje kristjanska sila: vrišč in trések in stok — neusmiljeno moré Sinjanje prestrašene nejevernike.

Musa misli, da so zdaj bégovi vojaki napadli grad tudi od severa; zató združi glavno četo svojo in jo véde za prednjimi borilci, češ, zdaj bode čas predreti v grad, pleniti in moriti. Strašen bój se vname. Pritiskajoče turške vrste polegajo kakor trava v jutranji rôsi pod kosámi čilih koscev, in čez trupla ranjenih in ubitih vojakov naskakujejo nove tolpe — dohití jih ista usoda.

Zdaj se prebije peščica mladih borilcev kristjanskih do Muse paše, zdaj planejo nánj, ki se ljuto brani sredi svoje straže; ranijo

ga, potegnejo raz konja in v tej grozni gnéči odnesó proti trdnjavi.

Turki pa, ne videči poveljnika in misleči, da je poginil, zmedejo se, tulijo od jeze in sramote ter jamejo neredno bežati.

Vzhajajoče solnce sije nemili bédi turški in sveti sijajni zmagi kristjanov. Veselo kričèč podé Sinjanje sovražnike in jih posekajo, kolikor jih dohité.

Ona hrabra četica pa, ki je ujela ranjenega Muso in ga tirala v trdnjavo, bili so Andrijevi tovariši in vodila jih je — Cvita sama v viteškem oklepu. Dobro so shranili jetnika, in nikdo razven ónih, ki so se udeležili ónega podjetja, ni zvédel, kaj se je pripetilo paši. Celó kapetan Lepetun ni znal ničesar o njem.

Turško šatorišče so vzeli kristjanje in zaplenili mnogo blagá; o paši ni bilo sledú.

Po zmagi se zberó branitelji v cerkvici, katere vitki stolp gleda daleč v porobljeno krájino, in ko širi zvon glas o srečni in sijajni zmagi, hvalijo Bogá z gorečimi molitvami.

Potem razloží Lepetun svojcem, kaj namerja zvršiti v drugi nôči, takó da vé vsakdo, kakó se mu je vésti.

Okrepčajo se in oddahnejo. Proti večeru gredó tjà, kamor je odločil Andro; v dveh oddelkih se poskrijejo v zatišji.

Grad čuvajo ranjenci in bolehní Sinjanje; na konjih se vrsté straže na poti do gradú.

Cvita je tudi danes junaški oborožena sredi zveste čete svoje.

Blizu polnočí je. Slavci pojó po grmovji v dolini, kjer je minulo noč divjal strašni bòj; s pečevitih bregov skovikajo sove, sicer je mirno, da slišiš šepetanje mladega listja.

Zdajci čuj klopot in hojo! Prvi oddelki turške vojske se bližajo, kakor je zagotovil Andro.

Na desni in na levi stráni se kopičijo visoke, strme pečine in dalje gosto grmovje, da se ni lahko gibati. Po cesti stopa sovražna vojska — in sedaj se vsuje poguba nánjo. Izza vseh pečin hrujejo Sinjanje z nožem na iznenádejane Turke, ki spoznajo prekasno, da so se ujeli v nesrečni pasti!

Andro je korakal sredi oddelka konjиков. Roke so mu bile zvezane; zakaj beg je sumničil na ónem slepem beganji po šumah in golih brdih, da ni vse v redu; ali ker je dal Musa sam zapóved, ni še hotel Ibro kazniti nezvestega vodníka. Toda ko Turki vidijo, da so obkoljeni, in da jim ni rešitve, hočejo se najprej osvetiti njegovemu izdajstvu in ga posekati. Ali Andro se zgrudi na tlà in se takó iz-

ogne prvemu udarcu; vendar bi ga bili usmrtili, da ni v tem trenutku hrabra četa predrila turških vrst in potolkla neprijateljev.

Andrija rešijo spon, dadó mu orožje, in na stráni Cvitini — ker ona sama je pobila Turke z bojnimi tovariši — udari mladenič na sovražnike in hoče ujeti bega.

Ali ta se bojuje kakor zver in ko ugleda Andrija, zakričí srdit, da se mu kar pene kažó na ustih: »Pes prekleti, zmija nejeverna, gjaur nezvesti! Da te razsekam na tisoč koscev!« — Toda ne koristi mu plamteči srd; ko zavihtí meč na Andrija, prebode mu ostro kopje rokó, in že ga imajo zvezanega na tleh. Sovražniki bežé, kolikor jih ni dosegel meč sinjskih junakov.

Ibra odvedó v Sinj.

Kar najsijajneje praznujejo drugo to zmago, in velika je čast Cviti, ki se je véd'la toli viteški, in čast Andriju, ki je po svoji vernosti in hrabrosti dal turško vojsko kristjanom v roke, kakor je oznanil sam kapetan vsem vojakom svojim.

Nekoliko dnij pozneje, ko so bili mrličí pokopani in popravljena škoda na obzidji, stal je Lepetun z Andrijem pred hišo svojo.

»Danes ti privedem Muso, pašo sarajevskega in bega mostarskega, da snubita záme. Saj si želel takih snubačev. Snubila ne bodeta drage volje, toda morebiti bodeš umel njiju molčanje,« reče Andro.

»Kaj govoriš? Pašo in bega? Kje sta?« vzklikne Lepetun.

»Ujeli smo ju v bóji, in ondu na dvoru ju lahko vidiš, ako hočeš.«

Dvojčč gré Baldo z Andrijem na ozki dvor.

Tuk stoji peščica bojnih jetnikov. Nekaj oborožencev jih čuva. Musa in Ibro sta v polnem lesku svoje častí; ali obá nosita spon, ker sta ujeta in sužnja.

»Evo, kapetane, voditelja naših sovražnikov!« reče Andro ponosno. »Zahteval si ju za moja snubača. Ker pa sem védel, da bi ne prišla prostovoljno, morali smo ju prisiliti... Glej, tù stoji óni vitez« — rekši pokaže na Cvito, ki je stopila bliže — »óni junak, ki je ujel pašo; bega sem zasačil jaz — tudi samó ž nje pomočjo.«

Lepetun ne more govoriti. Samó gleda zdaj na hčer, zdaj na Andrija.

Zdaj spozná tudi Musa mladeniča, in ljuta jeza mu izpremeni obraz. »Ti si, pastir gljevski! Oj, ti otrovni zmaj, brezvestni ti izdajica!«

»Nisem izdajica,« odvrne mu Andro, »nejeverniku ni treba imeti vere.«

»Toda móžu!« reče Musa in potegne samokres izza pasa. Kamen drsne ob jeklo, iskre se razkropé, pok — in sivi dim zavije vse prisotnike, dočim straže pašo trdno vklenejo.

Bledega lica, ali neprestrašen stoji Andro pred njim. Cvita se trdno oklepa njega roke.

»Ali živiš? Ali te ni hotel Bog kazniti za tvoje izdajstvo?« vzkrikne paša.

»Ne srdi se, danes nisi mogočni paša, nego preprost suženj,« odgovori mu Andro.

»Izgubljeno ti je življenje,« povzame Lepetun. »Odvedite ga!«

»Dovôli, da izpregovorim nekoliko besed!« pravi zdaj paša v srbskem jeziku. »Tebi, pastir gljevski, doneslo je izdajstvo srečo, kakor vidim. Tudi mêni jo je donášalo, dokler sem veroval samó Turkom . . . Vedite, tudi mêne je porodila srbska mati. Zaradi dobička sem se poturčil, in poturica, izdajica prave vere, dospel sem na vrhunec zemeljske mogočnosti. Zdaj me je zapustila sreča. Po gjauru, po ubožnem pastirji, ki me je prevaril, moral sem pasti . . . Dobro tudi takó. Zakaj sem mu veroval? Ako sem zapravlil življenje, bodisi! Ali dovolite mi, da se vrnem k stari veri, predno odpotujem na óni svet. Kristjan želim umreti!«

Radostni so kristjanje, ko čujejo te besede, in Lepetunu, ki se vender ne more upirati junaški hčerki in mnogim zaslugam Andrijevim, pripravljati je dovôlj za dvojno svečanost: za ženitev hčerke in Andrija — in krst paše sarajevskega.

Sevéda ni bilo več govora o smrti Musovi.

Bega mostarskega so oprostili s pogojem, da odpotuje šele po svečanosti.

Pri ženitvi »pastirja gljevskega« pa sta bila navzočna i paša sarajevski i beg mostarski.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

III. Težavna rešitev.

S j, Bože, že zopet se začinja streljanje! Ubogi oče moj! Takó vzdihla vitka mladenka, ki je ranega jutra stopila na prostorno in ravno postrešje domače rupe, v kateri nabirajo dežévnico, ker žive vode ni dosti v okolici. Iz gorenjega nadstropja te hiše, stoječe na morskem bregu, držé vrata na óni hodnik, okrog katerega stojé v čašah raznovrstne cvetice. Káj krasno se vidi odtod na zaliv morinjski in na óne velikanske, pečevite goré, ki se vzpenjajo naravnost od morja do sinjega nebá: goré krivošijanske.

S severa se čuje živahno streljanje, da se ótli jek neprestano zaletava ob nasprotné pečine. Na ónih vrhovih in po ruševih dragah se boré že štiri tedne vstaši s cesarsko vojsko. Ali dan za dnevom se morajo umikati, dan za dnevom popuščati počasi napredujočim vojakom óne klance, katere so hoteli braniti s krvjó in življenjem. Časih se udeležujejo boja tudi bojne ladje, ki ponosno plujejo po zalivu. Strašen grom se razlega iz velikanskih topov in opominja vstaše, naj se podadó; grozne krogle nosijo óno strogo poročilo góri med viseče pečine, kjer se jim morajo umikati borilci.

Solznih očij gleda deklé proti severu in zapazi od morinjske strani čoln, ki se hitro bliža obrežju. Zdajci spozná veslarja in se vrne v sobo, da ga naznani materi.

Ko dospè čoln do brega, skoči iz njega mladenič v krasni obleki bogatih Risnjanov in hití do bližnje hiše, kjer s kijcem krepko udarja na vrata. Brzo mu odpró, in prišlec stopa v górenjo sobo, kjer ga strahoma pričakujeta mati in hči; Bog vé, kaj jima poročí z nemilih gorâ!

»Dobro jutro! — Skrijte me, neprijatelji so mi za petami . . .«

»Ali za Bóga, kakó si došel k nam, in góri se bijejo?« vpraša ga prestrašena žena s pomilujočim glasom.

»Pozdrav od očeta; njemu je povsem dobro! Želel sem vas videti; saj je mir po brdih, ker neprijatelji ne morejo dalje . . . Ali orožniki so me sledili, in utekel sem jim le iz teška. — Danica, in ti mi še roke ne podaš? Oj, če bi znala, da sem vse te nevarnosti prebil zaradi tebe!«

»Zaradi mène, Bogdan? — Zaradi mène bi bil moral ostati pri očetu mojem in ne ostaviti svojega mesta, ko pride do boja! — Ali čuješ strel iz pušk in topov? Do nas se širi jek, in mladi Bogdan — pohaja znanke svoje!«

Grkim glasom ga je odvrnila déklica in šla na rupo, ne da bi ga bila pogledala.

Prestrašen zrè za njo Bogdan, osupla mati pa ga prime za roko, rekoč: »Pústi jo, Bogdan; skoro bode mislila drugače. Pojdi, da se skriješ, predno bode prepozno.«

Brez odgovora gré za njo v spodnje prostore, kjer se skrije za drvi in sodi.

Skoro potem pridejo orožniki.

»Ali nisi videla tukaj ubežnika?« vpraša vodník Danico.

»Videla. Tekel je ravno do naše hiše, ali kje je sedaj, ne vé.«

Orožniki stopijo v hišo.

»Mati, povej, ali ni ubežnik z gorâ pri tebi?«

»Kakor vidiš, ni ga. Bil je pri mênì, ali odšel je.«

»Tudi vaš oče je pri vstaših«, reče neki orožnik.

»Res, da je, Kaj moremo mi zató?« odgovori žena.

»In vi ste ž njim v zvezi in mu javljate vsakojake novosti? Pošiljate mu poročila?« izprašuje vodník dalje.

»Tega ne moremo, sam dobro véš, ker ste zalegli vsa pota! In sedaj ne želite ničesar več?«

»Saj nam ne povéš resnice; vpraševal bi zaman.«

»Kar vé, govorim!«

»Dobro. Razkaži nam hišo.«

Preiščejo torej, kar se dá nagloma preiskati; toda skoro odidejo, da ne izgubé sledú za ubežnikom.

V tem je stala Danica na hodniku in zrla proti bregovom krivosijanskim. Po morji se je zibal ribarski čoln.

»Hvala Bogú!« vzklikne dekle na tihem. »Grgur prihaja. Pomoči mora!«

In ko veslá tjâ pod hišo, reče Danica ribiču: »Opóldne me čakaj pri samostanu, govoriti moram s tabo!«

Z roko migne Grgur in skoči pri bližnjem zidu iz ladje.

Sedaj stopi mati h hčerki, resna, vitka žena blagega obličja in milosrčnega pogleda.

»Zakaj si žalila Bogdana?« vpraša jo milo. »Tvoj zaročenec je in bodoči gospodar, kakor želí naš oče.«

»Kakor Bog hoče. Ali ljubiti ga ne morem, najmenj danes« — odgovori deklè nemudoma.

Mati vzdihne: »Sveti Trifun ti pomози, trdosrčno dete! — Ali zdaj pojdiva na delo!«

Toplo sije solnce na puhtečo luko. Skaloviti vrhovi visokih gorâ se blesté v beli snežni diki. Pri morji pa vlada pomladanska sapa, in v zrcalu sinjih valov odseva zeleno obrežje.

Pri kalugjerskem stanu svetega Save pohaja pod zelenim in cvetočim drevjem mladenič krepke rasti in jasnih očij. Pogledi mu poletujejo sedaj proti Risnju, sedaj proti Perastu, pričakujoč kakega poročnika.

Zdajci se odpró samostanska vrata, in Danica mu pride naproti. Kakó je lepa! Okolo visokega belega čela se ji vijó izpod rdeče čepice krasni temni lasje, kriti z belim ovojem; v ónem temnožoltastem obličji sijejo zardela lica in milo razcvela usteca, in očí, te žarno-temne očí se svetijo kakor sèn sladke pomladanje nočí in se zatopé v očí mladeničeve.

»Hvala ti, da si prišel, Grgur moj!«

Podá ji vesel roko: »Klicala si me, evo me! Česa želiš, milica moja?«

»Danes še moraš v goré. Bogdan je ostavil očeta. Mèni mré srce po njem! Pojdi in čuvaj ga. Bog zná, ali nama ne bode v korist, če mu ohranimo življenje in — slobodo!«

Mladenič dvigne glavo: »Dana, nemogoče je, kar zahtevaš!«

»Tebi ni nemogoče!« reče mu ponosno déklica, »ker me ljubiš.«

»Dà, ljubim te; ali pomisli: moja majka, moja sestrice, ako izgubita rednika! In — nečem se bojevati proti zakonu in pravu, ne morem!«

»Saj tega tudi ne bode treba. Samó braniti moraš očeta in ga podpirati! Na večer prejmeš tù pri kalugjerih od mojega strijca obleko in živež; vse drugo prepuščam tebi. — Dragi Grgur, idi na pot do najine sreče! — Bog te ohrani in privédi zdravega v moj naročaj! Zaradi matere in sestrice ne skrbi, saj sta tudi moji! Pozdravi mi očeta! — Sedaj pojdi v samostan, nikdo naju ne smé videti v pogovoru. Z Bogom, Grgur moj!«

»Zdravstvuj tudi ti, mila mi Danica!« odgovori ji Grgur in ji stisne roko. »Bog me bode čuval in tvoja molitev!«

Takó se ločita. Danico izprehaja bojazen, in vender jo teši nádeja; mladeniču pa polni srce óno oživljajoče čustvo, ki se vzbudi po težkem notranjem boji!

Na lahkih pomladanskih oblačkih je prijadralo jasno jutro izza skalnatih vrhov črnogorskega pogorja, ko je korakal Grgur po pečinah nasprotnega polotoka proti severni stráni. V dalnjem krogu se mora plaziti, ako hoče priti do vstašev, zakaj vse obrežje in bližnje višine so že posedli Avstrijci. Samó po divjih razpokah in prepadih tega brega se mu morda posreči, da uteče brez zavire.

Sedaj stoji na vzhodnem klanci mogočnega gorovja Snežnice in gleda dóli na morje. Hladna sapa vlada v teh višinah, in jasno se razpenja nad njimi modro nebó; ob vznožji pa ležé v jutranji mračini notranji zalivi kotorski. V pólmraku ugleda otočiča pri Perastu, severno od njiju, pod visečimi in v nebó kipečimi pečinami, uzrè kalugjerski samostan in južna poslopja risanjska, in če gleda ostreje, zdí se mu, da vidi celó hišo, kjer morda sedaj móli déklica na srečo njegovemu podjetju.

Čimdalje svetlejša je vzhodna stran; ondu se žaré snežni vrhovi črnogorskega Lovčena v rožni solnčni svetlobi; napočil je dan.

Grgur si počije in stopa hitro dalje. Le po nekod vidi stezice med pečinami; ali po teh stezah se ne smé potikati; po njih hodijo stražniki. Urno se plazi po velikanskih pečinah. Krijejo ga stene, po tri štiri metre visoke, ki so zgrajene kakor stopnice za orjake druga vrhu druge.

Vse je mirno pod njim in okolo njega; zakaj óni del gorovja je najpustejši in na vseh stranéh obkoljen po golih gorah.

Na vrhu večkrat ugleda straže. Tedaj léže za steno in čaka, dokler ne odidejo. Nekoč se mu stražniki toliko približajo, da bi umel vsako besedo, ako bi poznal njih jezik. Tesno se pritisne k steni — in vedno se bližajo glasovi. Ravno nad sabo začuje sedaj korak vojakov; rzsuto kamenje se taka čézenj v prepad . . . Ako ga najdejo, izgubljen je, dasi nima orožja pri sebi . . .

Na srečo odidejo vojaki, kakor so prišli; videli ga niso. Grgur si oddahne in gré za nekoliko časa zopet na pot.

Takó prispè med strmimi vdrtinami in zijočimi prepadi, med stražami in vojaškimi postajami na višine nad Unirinami, katere so posedli lovci. Ravno zahaja solnce. Ali kakó pride na drugo stran, da ga ne zasačijo?

Težko se vije med velikanskimi skalami in nizkim, a gostim bukovjem severne platí Vele Bukve, goré nad trinajststo metrov visoke. Nje divje razpokline, globoke dráge in jame so polne snegá, v katerem se pogreza, da se mu često zdí, kakor bi moral poginiti v ledenem grobu.

Proti večeru pride v dolinico, obkoljeno z visokimi gredami golih strmin. Tù mora pričakati noči, zakaj varno ni, tudi v mraku ne, preprečiti dolino, po kateri vodi pot obilim stražam.

Ko se stemní, poskakuje od pečine do pečine, od grma do grma. Kolikokrat mora obležati in slušati, predno se upa iz zavetja!

Ali končno obkroži dolino unirinsko in krene v temni nôči proti vzhodnemu kraju Pažuna. Tukaj uzrè stražna ognjišča vstašev za visokimi grmadami nabranega kamenja. Po neizrecnih mukah, katere mu povzročuje težavno zemljišče, pride do višin, katere še branijo vstaši.

Skrajne straže ga primejo.

»Dajte mi orožja, želim biti z vami!« reče na kratko, ko ga privedó do prve čete.

»Kdo si? Zakaj prihajaš šele danes?« vprašajo ga.

»Ker pretí sedaj največa nevarnost«, odgovorí Grgur. »Ali povejte mi, kje je vaš vodja?«

»Vodja naš? Vodimo se samí . . . Tam na óni glavi ti biva Risto Medún s svojci; le-tá misli, da nam zapoveduje. Pojdi k njemu!«

Ravno to je bilo, kar je želel zvedeti Grgur; skoro stojí pred očetom svoje Danice.

»Dovóli, da ostanem pri tebi, Risto!« reče mu. Risto ga meri z ostrim pogledom, kakor bi mu hotel pogledati na dnò srca:

»Kaj hočeš ti pri nas, prijatelj sovragu našemu?«

»Ob tebi se želim vojevati, in ako treba, umreti. Ne ostavim te več! Daj mi orožja!«

»Bodisi. Ali sedaj mi odgovóri po resnici: Ali si na Veli Bukvi videl naših ljudi? Poslal sem tjà Bogdana in dvajset najboljših junakov, da opazujejo, kakó se giblje sovražnik nad Morinjami; vendar še nisem dobil poročila!«

»Nikogar nisem videl, nikogar, Risto, in vendar sem hodil po óni stráni. Povsod je polno vojakov. Bližajo se že Crkvicam.«

»Morali smo se umekniti. Ali te višine hočemo braniti. Grgur, kakó je moji rodbini?« vpraša Risto z rahlim glasom.

»Obe sta zdravi, mati in hči in te pozdravljata . . . vzprejeli sta gosta . . .«

»Gosta? Vojake v posadko?«

Ravno hoče Grgur odgovoriti, ko prihití bled mladenič obezane glave in stopi pred njiju.

»Oj, ti si, Vrče! Kaj imaš dobrega?«

»Vse izgubljeno, jaz jedini utekel pogubi! Neprijatelji pritiskajo od vseh strani!«

»In Bogdan? Tudi poginil?« vpraša starec prestrašen.

»Ne, on je pri — nevesti. In dočim je odšel — včeraj rano je bilo — obkolil nas je neprijatelj nad Morinjami, kjer je velel Bogdan, naj čakamo — in vsi so pali po vražjih ónih kroglah, vsi, samó jaz sem se umeknil, toda prestrelili so mi roko in me ranili v glavo...«

Bledega lica se obrne vodja.

»Grgur, prejmi orožje!« reče mu in gré na rob pečevja, s katerega se vidi v doline in soteske dolenjega Krivošija.

(Konec prihodnjič.)

Tri reke.

Troje strug čez plan drži,
Reke v njih valé se trí.

Prva nosi do morjá
Znoj slovenskega možá.

V drugi plavajo solzé
Našega rodú v morjé.

Váli tretje v mórje spó,
Z našo' je rlečé krvjó.

Reke trí hité čez plan —
Kdaj jim bode tek končán? . . .

y.

Potnik.

Ód tebe stráni v daljno mesto,
Od tam še dalje moram zdaj,
Srcé domá ti bilo zvesto,
Na tujem bode vekomaj!« . . .

On kraje zapustí domače,
A nje med tujim svetom ní —
Kaj mesta hrup mu, kaj palače,
Kaj njemu tujke so očí?

Ostavi mesta, ljudstvo tuje,
In vrne potnik se domóv,
Iz stolpa tožno pesem čuje —
Kaj ta pomeni glas zvonóv?

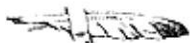
Ní znal, da ona je nevesta,
Nje zaročenec — grob hladen . . .
Da njemu bila bi nezvesta,
Ves svet se trudil je zaman!

y.

- 6.
- Da sonce bi na nebu otemnelo,
In ž njim bi zvezde nebne zlatokrile
Svetlobo žarno svojo izgubile,
Objel bi smrtni sèn prírodu célo
- Kar vir hladilni v góri vitki snai,
Prírodu sonce, zvezde so krilate,
Kar cvetju róse biseri srebrni:
- Po zemlji noč zavlada bi smelo,
Temè človeku neodkrite síle
Vse stvarstvo s tiho grozo bi polnile,
Úsihalo, kar v luči je cvetelo.
- Ljubezen to je nam, ki druží brate;
Brez nje osvaja srca mrak si črni,
Brez uje nikjer ni v svetu sreče zláte.
- 7.
- Med nami kakor róža je cvetela
Ljubezen, tihe sreče porodica,
Ko nam mladost razžarjala je líca,
In srca mlada so nam plamenela.
- Mladí smo v vzorih gledali svetove,
A kdor v življenji mladim vzorom služi,
Osivel starec bo de zrl plodove
- O, da med nami véčno bi žívela
Ljubezen, vsemogočna vladarica,
In ž njo zvestoba, verna ji družica,
Da v letih poznih zre mo njíju dela!
- Prijateljév sebičen duh ne kuži:
Da mirno gledamo v bodoče dnove,
Z ljubezníjo nas brate delo združi!
- 8.
- Razvéli nárazen so nas koraki,
Ko poti se življenja nam odprli,
A nismo medsebojno mi zamrli
Prijatelji, po svojstvih si jednaki!
- Na vas spomíni, v srci prebujéni,
S slastjó so dušo tožno mi pojili,
In v srci spév se je porodil méni.
- Prípluli nádme temni so oblaki,
Mladosti méni zgodaj svit zastrelí . . .
Tedáj moj vzplaval duh, sodrugí vrli,
Vesél do vas je tjá v nezgodi taki.
- Do vas si želél spév je lahkokrili,
Pojoč o préšli nádeji vznéséni,
Do vas, ki nékdaj z máno ste čútili!

Gr. Novák.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

III. Težavna rešitev.

(Konec.)

adnji udarec je zvršen, poslednja bitka izvojevana. Potolčeni, razkropljeni so vstaši . . .

Trdovratno se je branil Risto s četo svojo; ali trdne vrste nasprotnikov so rile neprestano dalje.

V zadnjem bóji je zadela njega, ki je dobil že mnogo lahkih ran, krogla v desno nogo, in samó pogumni žrtvi Grgurjevi se je posrečilo, da ga je brez zavestnega prinesel v varno zavetje; vsi drugi so ali poginili ali ubegnili v Črnogoro.

Dva dni po óni nesrečni bitki Risto izpregleda. Bil je v široki jami Vele Šubre, ónega divjega in pustega gorovja, čegar najvišji gospodar je mogočni sneženi Orjen.

Grgur mu služi. Opere in obéže mu rano, prinese mu oskromnega živeža, katerega je nabral v zadnjem trenutku v vrečo svojo, in mu dá nekoliko kapljic žganja, pomešanega s snežno vodo.

»Kje sem, Grgur, in kakó sem došel semkaj? Kje so mi drugovi?«

»Miruj, Risto, ne govóri, da ti ne škodi; počakajva, da mine neznosni južni veter, potem se vrneva k svojcem.«

Ginjen mu stisne Risto roko: »Grgur, blagi mladenič, oprósti mi! Često sem te žalil, in sedaj si mi rešil življenje!«

»Oče Risto, ne hvali me. Ali mi ni dolžnost, da ravnam takó? Ali bi ne bil tudi ti méni storil prav takó?«

Kakor omedlevica léže slabost na oči ranjencu, potem se nasmehe. »Bože . . . plati . . . srečo . . .«

Bližajo se žalostni časi. V jami je sicer suho in toplo, toda živež pohaja, dasi ne uživa Grgu skoro ničesar. Bolnik se ne more geniti, kadar ga pustí vročica.

Končno se vzpne mladenič: »Risto, oditi morava, ako nečeva umreti od gladú. Daleč na okrog ni žive duše. Kakó bi okreval?«

Risto migne z roko in reče: »Pojdi sam! Ti si mlad, živiti moraš staro mater in sestrico. Ohrani jima življenje svoje! Moja družina ima vsega dovólj; in kaj ji pomorem jaz, jednonogi boleestnik? Pojdi ti in pústi me umreti; danes ali jutri, saj človek mora iti!«

»Celó ne. Kakor bi bil moj oče, trudil se bodem, da te rešim. Udje so mi krepki, in nádejem se, da se rešiva obá.«

Takó je tudi bilo.

Na Grgurjevih plečih potuje Risto po najkrutejših planinah ruševite Dobrostice, raztrganega Kavla in razritega in pustega Radostaka. V jamah in razpokah počivata in nočujeta, dokler nekega dne ne prispeta na vzhodni klanec zadnjega gorovja.

V daljni globini se razprostirajo boke z ozelenelimi bregovi, svetlimi hišami, z vasmí in gradovi pri morji; na vzhodu in na jugu se vrsté snežene grede črnogorske, in v sivi dalji kipé orjaški vrhovi gorá arbanških. Proti zapadu se svetí neizmerna ravnota jadranskega valovja.

Ali pogled ubežnikoma se niža v krájino, kjer jima je domovje. »Kaj neki delata žena in hči? Ali žalujeta po méni, kakor da sem mrtev?« mrmrá Risto.

»O mila majka in uboga Danica; morda se žalostí, ker me je tirala v smrt, dasi je namerjala najboljše!« misli si Grgur.

»Ko bi jim mogla naznaniti, da živiva, da se vračava!« takó želita oba.

Sedaj mora Risto ostati sam za pečino; zakaj Grgur je ugledal na poti ljudi in je vsekakor hotel dobiti živeža, bodisi le suhega kruha.

Odide, in hvaležno gleda Risto za njim. Za dve uri se vrne s kruhom, sirom in rakijo. To je bil vesel dan po tolikih pôstih!

Ko se zmračí, odpravi se Grgur okrepčan in zaupno s svojim tovorom nizdolu. Mesec jima sveti na težavnem poti.

Najnevarneje je priti mimo orožniške postaje pri »Kovačevem dolu«. Ali posreči se jima, in v jutranjem mraku dospeta na pečine nasproti Perastu in na breg, kjer je shranil Grgur v temni jami čoln in kalugersko obleko.

Vse najde nepokvarjeno. Srce mu utriplje od veselja, ko zavija Rista v črno odejo — rešena sta!

Z ónim kalugjerom v čolnu prispè Grgur še tistega predpóldne do samostana, kjer ranjenca prijazno vzprejmó.

Proti večeru veslá mladenič k Ristovi rodbini, kjer najde tudi mater svojo in mlado sestrico.

Žalostno so posedale žene in jokale po dragih sorodnikih. Največ je trpela Dana. Nema bolest, katera se ji takó očitó vidi na bledih licih in vdrtih očéh, ta je materi na dvojno žalost.

Sedaj pogleda deklè slučajno skozi okno na mórje in vzklikne: »Tam, tam! Nató postójí kakor otrpla.

Nje srce je čutilo, nje okó je spoznalo čolnič, ki je plul proti hiši!

Vse zró iz hiše in se ihtèč objemajo.

Takó jih je presenetila nenádejana radost, da mora Grgur dolgo čakati, predno mu odpró.

Sedaj jih je našel vse združene, ki so mu bile toli obljubljene! »Bog bodi zahvaljen, zdrave ste vse!« reče jim ter objame mater in nevesto svojo.

Uro kesneje, ko je Grgur pojasnil najvažnejše prigodke, stali so vsi ob postelji Ristovi, ki se je držal jako krepko, sósebno ker je védel, da je v varnosti.

Ko se pozdravijo, pokaže Risto na Grgurja, rekoč: »Eto vam rešitelja in hranitelja mojega! — Ne želim se ga več ločiti; zatorej Grgur, bodi moj, in Danica bodi tvoja!«

»In Bogdan?« vpraša mati boječe.

»Samovoljno me je zapustil. Kaj mu hočem? — Grgurjevo zlátó srce je vredno več nego deset Bogdanov! Ne govorite o njem! — Častni oče, čul si zaroko, blagoslovi ju!«

»Bodita srečna, otroka!« vzklikneta radostni obe materi.

In sreča, jasna sreča sije v očéh Danici in Grgurja, ki si presrečna stisneta roke v večno zavezo!

Nepričakovana vrnitev Ristova in zaroka Daničina se je naznala samó najbližjim znancem in sorodnikom, in utajevali so Rista, ker se vsestranska pomilostitev, katere so se nádejali, ni še objavila.

Tudi Bogdan je zvédel vse te novosti, in izguba prekrasne neveste mu je vzbudila nemir in nejevoljo.

Nekega dné pride k Ristu, ki še vedno biva pri kalugjerih.

Strogo mu očita nejevero, ali ranjenik se obrne od njega, rekoč:

»Ti sam si provzročil, kar se je zgodilo, in tvoja samoljubnost je zakrivila, da mi je poginilo devetnajst najboljših junakov. Pústi me in snubi drugo.«

»Risto, poslušaj, lahko te primoram, da mi storiš po volji. Dáj mi Danico!«

»Pojdi!« seže mu óni v besedo. »Izdajica jedenkrat, bodi še drugíč. Pojdi v Kotor in ovadi me! Kakor te bode veselila osveta! Ali Danice ne dobodeš nikdar!«

»Dobro! Sam hočeš takó. Pomni, kar si rekel«, zakliče mu srdito Bogdan, in hití iz sobe in iz samostana.

Zdajci stopi k Ristu stari kalugjer, ki je iz sosedne sobice čul glasni pogovor:

»Ne bój se, Risto! Vse sem čul. Mladič namerja nekaj zlega, ali škodil ti ne bode. Takoj grem v Kotor in obrnem vse na dobro. Torej ne vznemirjaj se!«

»Hvala ti, častni oče; ako moreš kàj storiti, stóri; ako ne, pa hódi!« odgovorí Risto udanega srca.

Stari kalugjer odíde, da zvrší, kar je obljubil; Bogdan pa v tem teče proti Risnju.

Na poti sreča Danico, ki je hitela k očetu, kakor vsak dan.

»Glej, tukaj si, nezvestnica!« nagovorí jo. »Takó si se izneverila besedi?«

»Jaz ti nikdar nisem dala besede, tudi dati je nisem mogla; méni ne očitaj ničesar!«

»Slušaj, Danica, še prosila me bodeš, da ti podam roko. Ali misliš, da ne bodo veseli v Kotoru, če se jim pokaže, kje se je skrila znani četovodja Medún, in če kdo ovadi njega rešitelja sodišču? Kakó?«

Danica ostrmí od strahú; ali skoro se ohrabri:

»Tega ne moreš storiti!« vzklikne neverjetno.

»Zakaj ne?« nasmehne se Bogdan, veselèč se nje prestrašenosti, »mèni ne more biti na škodo!«

»In to mi praviš v lice? Sedaj vidim, kakó si brezčuten!«

»Ne brezčuten, Danica, ali od prevelike ljubezni malone brezumen! — Záte bi storil vse, boril bi se z vragom samim!« vzklikne Bogdan razburjen, potem pristavi mileje: »Móči ti je rešiti očeta in Grgurja. Védi, da se ravno vračam od očeta tvojega. On zná, da se je prenaglil zbok hvaležnosti, ko te je obljubil Grgurju; ali v srci le želí najine zveze, katero smo potrdili že davno.«

»Lažeš!« odgovorí mu deklè srdito. »In ako si upaš, pojdi z mano k očetu, in ponóvi, kar si govoril sedaj!«

»Temu je kesneje tudi časa dovòlj«, zavrne Bogdan prisiljeno miren. »Vender to ti povém: Izpolni besedo očetovo, ki te je obljubil mèni, in molčal bodem; ako ne, videla bodeš očeta še danes zvezanega v ječi!«

»Mili Bože, kakó more biti človek toli sovražen! Vender — stóri, kar ti vелеva srce; jaz pa te nečem nikdar več videti. — Pojdi!«

Hitro se obrne in stopa proti samostanu, kjer poročí očetu, kaj je govorila z Bogdanom. Ali ker je oče dobre volje, umirí se tudi ona.

Bogdan je izgubil malone vso premišljenost. Čimbolj je spoznaval, da mu je izgubljena Danica, tem žarneje je hrepenel po nji.

Kakor iz uma hití naravnost do orožniške postaje, kjer objavi, kar vé o Ristu in njega rešitelji.

Veselo začujejo orožniki to novico, in takoj odredí vodja dva orožnika, da privedeta najprej Rista.

Bogdanu zapové, da jima pokaže Ristovo zavetje. Tega ni pričakoval. Nádejál se je, da se bode skrivaj veselil osvete. Ali ne pomaga mu nič, in v družbi ónih poslancev se mora napotiti.

Ko pridejo v samostan, najdejo Rista in pri njem ženo njegovo in hčer.

Starejši orožnik nekoliko povprašuje, in skoro je potrjeno naznaniło Bogdanovo, zakaj Risto ne tají, da je bil vodja ustaški četi, saj ga tudi rana izdaja.

Blizu vrat pri drugem orožniku stojí temnega obraza Bogdan. Nikdo ga ne pogleda, vender čuti vse zaničevanje ónih, ki so mu bili nekđaj dragi.

Ker se Risto ne more dvigniti, da bi šel na postajo, hoče iti orožnik k vodniku, da pozvé, kaj storiti . . . V tem hipu se odpró vrata, in stari kalugjer vstopi na stráni okrajnega sodnika, ki je rad prihitel, da oznani pomilostitev Ristu in Grgurju in vsem, ki se vrnejo . . .

Ali ker je bila tožba Bogdanova prejeta pismeno, morala se je tudi razpravljati pismeno.

Pokličejo Bogdana, da ponovi tožbo svojo. — Zardé se pristopi.

»Povèj ime«, velí mu sodnik.

»Bogdan.«

»Príimek?«

»Kaj tega treba? Saj nisem zatoženec.«

»Vse ime moramo poznati; povèj tedaj!«

»Bogdan — Loputić iz Risnja . . .«

»Bogdan Loputić?« ponovi sodnik počasi, poudarjajoč vsak zlog, »ej, to je dobro! — Dečko, ti si tedaj óni Loputić, katerega iščemo že toliko časa? Bogdan Loputić, zakaj nisi došel, ko so te poklicali k naboru?« — vpraša sodnik.

»Nisem védel o tem,« odgovorí Bogdan zamolklo.

»Takó? Védel nisi? In vender se je oznanjalo povsod! Potajeval si se, in nesrečna denašnja prilika te je izdala ter nam privedla v roke!«

Srepo ga gleda Bogdan. Obledel je, in solze mu igrajo v očéh — ali od žalosti ali od srda, kdo vé? Govoriti ne more ni besedice, toliko je iznenádejan.

»Ali morda véš, kakšna kazen te čaka, predno te pošljejo v vojašnico? Pol leta najmenj se bodeš utegnil pripravljati na bojno službo! — Védiva ga za mano v Kotor!«

»In ti, Risto,« reče bolniku, »ti si prost, kakor tudi rešitelj tvoj, óni Grgur. Znano vam je, od koga je došla ta milost; bodite odslej hvaležnejši, nego do sedaj!«

Šele ko je odšel sodnik, katerega je spremljal stari kalugjer, vzbudé se navzočniki. Presenečeni so bili od strahú, ko sta prišla orožnika po Rista, iznenádejani so bili, ko sta odvedla Bogdana — ali sedaj spoznajo veliko milost, ki je vsem vrnila prostost in mirno življenje. V Ristovi sobi zahvaljajo starega kalugjera, da jih je po svojem brzem dejanji osrečil in jih ohranil zlá. Ko pride Grgur, najde vse jako vesele. Risto mu zakliče:

»Pridi, Grgur, drugič sva rešena po tem čestitem očetu, in sedaj smo šele povsem združeni. Ni se nam bati nobene nevarnosti! Pripravili bodedo slovesno svatbo, da mi bode le móči vstati in zopet stopiti na blažena tlà domovine svoje!«

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

IV. Kamenito srce.

Razbito ribársko ladjo so našli med bréžnimi pečinami.

Ni jeden ribičev se ni rešil.

Danes so zagrebli mrtvece, katere je vrglo mórje na kopnino. Zakopali so jih na grobišči pod cipresami, katere temno zró na valovito planoto, odsevajočo v večernem blesku.

Velika množica se je zbrala na pokopališči — saj so bili sorodniki, znanci, katere so položili zemlji v naróčaj.

Ko je duhovnik govoril nagrobnico, zaječalo je ženstvo, moške pa so si vihali brke in stiskali ustna. Vsakomur se je poznala srčna boleost.

Samó v jednom očesi ni zaigrala milujoča solza, jedno lice je bilo trdo; videla se mu ni posebna ginjenost.

Stara Mara je bila, žena »kamenitega srca«, kakor jo je nazivalo ljudstvo. Nikdar je niso videli jokajoče. Srepó je zrla prédse tudi sedaj, ko so žalovali vsi, in nekako plašno so jo pogledovali mladi moške in žene. Saj je res nenavadno, videti bitje, kateremu obča žalost ne gane srca, sósebnó ako je óno bitje žena, katere si še misliti ne moremo brez sočutja.

»Kamenito srce ima«, rekali so ljudje, in praznovérnim sosedom je bil ta izrek toliko, kakor: »Čuvaj se je, Bog vé, kakšen vražji duh je obšel nje bitje.«

Mirno stopa Mara po pogrebu proti svoji hiši. Góste oljike, med vejami preprežene z zelenečimi južnimi trtami, visé nad cesto; lovorike in limone dičijo vrtove, s pečin kipé agave in kakti, med katerimi se vije košati bršljan; večerna sapa igra nad zeleno in cvetočo trato. Ali starici ni do tega. Ne gleda ni na desno ni na levo, zató tudi ne vidi boječih pogledov, ki poletávajo za njo. Matere pritiskajo deco k sebi — Mara, kamenito srce, gré mimo, lahko bi jih oškodila — čarovnica! —

Po oskromnem vinógradu drží steza k hišici nad cesto. Oljike in lovorike jo obkrožajo. Kuretina priletí Mari naproti; mačka se smučé okolo nje obleke; golobje igrajo pred njo.

Utrujena séde Mara na kamen pred pragom in upré kakor v sanjah okó v daljino. V globokem jarku šumí potok k málinu; na pe-

činah ob bregu zelení praprotn in mah; rmene pastiričice poletavajo nad šepetajočimi valčki; na desnem bregu se vzdigujejo nizki griči z óljičevjem in hrastovjem, preko njih se vidijo razpoke pečine, in za temi se vzpenjajo goli vrhovi visokih gorá. Na levi stráni izpod vrtov, v katerih se belijo lične hiše, razprostira se širi zaliv. Obkrožajo ga bele hišice tjà do ravne Sutorine.

Ko še Mara zamišljena sedi na pragu, priskačeta dvé déklici in se ji ovijeta z malimi rokami.

»Tetica, glej koliko lepíh cvetic imam!« vzklikne starejša veselo — »prinesli sva jih tebi, ker jih imaš tolikanj rada!«

»Dobra otroka! — Kakó je materi?« Déklici povesta, da še vedno ne more vstati in da vedno joka. Tedaj se vzdigne Mara hitro, kolikor more, in reče: »Pomagati ji moram. Čakajta, pojdem z vama.« Stopi v hišico in skoro se vrne. »Náte, to je za vaju.« — Dá jima kruha — »in óno ponese mo bolni materi! Pojdita!«

Mara, katere se bojí in izogiblje vražno ljudstvo, hití sedaj k bolni vdovi v ubogo kočó, da ji pomaga, kolikor móči. Premnogo dobrot je delila siromakom, toda sosedje o tem niti védeli niso. »Kamenito srce« je bilo jako sočutno, kadar je bilo treba tolažiti nesrečnike in jim lajšati trpljenje.

Dočim je Mara v siromašni hišici skrivàj delila dobrote, sedeli so nekateri možje pred málinom ob cesti in se razgovarjali o pogrebu, o sirotah, katere bode morala rediti občina, in o enakih stvaréh.

»Ali ste videli Maro, kakó je zrla prédse, ko so zagrebli nesrečnike?« reče mladenič.

»Dà, žal ji je, ker ni bilo več mrličev; zakaj vso nezgodo je povzročila ona. Videli so jo, ko je ónega dné stala na pečini pri morji ter rotila valove in viharje!« Takó dostavi drug, ponosen, da vé tolikanj zanimivo novico.

»Res, nima človeškega čustva; nje srce je kamenito,« dostavi tretji.

Takó govoré še dalje in dolžé starico marsikaterega zlá in dôkaj vraže. Zdajci vstane star brodár, vzame pipo iz ust, potrka pepel iz nje in reče resno:

»Vidi se vam, kakó ste nevedni in praznovérni. Da veste, kaj je prebila Mara v mladosti svoji, mislili bi bolje o nji. — Dolgo sem molčal; vendar končno moram govoriti. Ali niste videli, kakó prijazno jo je pozdravil stari pop? Ali mislite, da se ji klanja od strahú? Poslušajte me! — Mara je bila nekđaj najlepše in najblažje deklè vse okolice. Bila je tudi bogata; zakaj nje oče in dva brata so bili vrli kupčevalci, in mati je dobro hranila. Sevéda je imela mlada déklica

dókaj snubcev. Sósebnó sta se potezala zánjo dva: mladi ošabni Ante Benin, sin imovitega trgovca, in Krsto Radovan, ki je služil staremu Beninu, čvrst in lep mladenič, ki je živil ob svojem zaslužku staro mater svojo.

Mara je spoznala razliko med Antunom, ki se je ponašal z bogastvom svojega očeta, in vrlim Krstom. Izvolila si je Krsta. Oče pa in brata so bili za ‚gospodina‘ Antuna.

Prva snubitev Antunova se je razbila, ker ga déklica niti pogledati ni hotela. Toda prigovarjali so ji in ji pretili. Tedaj privihrá nekega večera na breg, kjer sem ravno nastavljal trunké, in skoči s skale v mórje, predno sem mogel videti, kdo je. Takrat sem jo rešil gotove smrti, in prosila me je, naj molčim o vsem.

Prigovarjam ji, naj mi pové vzrok svojemu dejanju, in razodene mi vse. ‚Pojdi, dragi Šime,‘ velí mi, ‚pojdi in poróči Krstu, naj pride k nam in naj me zahteva za ženo; njegova sem, nikogar drugega.‘

Krsto storí po nje besedi, toda oče mu odbije prošnjo. Maro pa so mučili in jo zaprli v zadnjo temno sobo.

Vender še ni bilo dovòlj žalosti. Posreči se ji, da uteče k teti v Meljinah. To je bilo zlob. Stari Benin je menil, da je njega sin preblag za dekleta, ubeglega roditeljem svojim, in se ni več bavil z nje rodbino. Marina brata se zarotita, da ne bodeta mirovala, predno ne najdeta sestre in se ne osvetita.

Neka déklica v mestu je pripovedovala, da prihaja vitka, visoka déklica vsak večer k cerkvi samostana Savine in da móli ondu.

To začuvši, sumničita brata, da je to sestra, in zató prežita nekoliko večerov blizu cerkve. Tretji večer jo ugledata in spoznata. Ali zajedno vidita iz zavetja, da je prišel iz temnega hrastovega gozda čvrst mladenič, kalugjerski oblečen, da se je pridružil déklici in dosti govoril ž njo. In ko sta se poslavljala, spoznala sta mladega Krsta. Sneto obleko je skrtil pod kamenom pri starem širokem dóbu, potem se je vrnil v mesto. Mare nista sledila. Osveta je bila sklenjena.

Drugi večer se snideta Mara in Krsto zopet v logu pri cerkvi. Krasno je sijalo večerno solnce, vse je bilo mirno po logu. Živo govorèč stojita Mara in Krsto drug pri drugem ter gledata na svetlo mórje in zahajajoče solnce. Tedaj počita dve puški, in divjih pogledov skočita dva možá, Marina brata, izza pečine, a Krsto se zvrne kakor mrtev na tla.

‚Evo ti ženina, nečastna stvar!‘ zakličeta Mari, ‚in sedaj pojdeš z nama k očetu.‘

Onemogla od strahú se zgrudi mladenka poleg Krsta, in ugaslo okó ji gleda na njega blede lice; toda zločinca jo siloma odvedeta od umirajočega mladeniča. „Oj, brezverna morilca, pomagajta vender nesrečniku!“ prosí Mara jokaje, ali ona se grohočeta, rekoč: „Ne utegneva, bodi mu zaslužena kazen!“ — „Bog vaju kazni za to zločinstvo!“ vzklikne déklica, potem jo plakajočo tirata domóv.

Koliko zlá je morala prebiti sedaj! Oče je razsajal in mučil hčerko; jedino mati je žalovala ž njo. Brata pa sta pobegnila v goré, da se umakneta sodišču, kakor je bila tačas navada.

Ko sta se vrnila nekoliko mesecev pozneje, pozabljeno je bilo vse, zakaj napočili so strašni časi. Francozje so zavladali Italiji, in vlast benečanska je minila — Mara je ostala samica; nikdo ni videl kdáj nasmeha na nje lici.*

»Nego tudi solzâ nima!« oglasí se nekdo izmed poslušalcev.

»Tudi o tem bodete čuli,« nadaljuje Šime. »Kakor morda pomnite — jaz sem vse doživel — bíli so se tukaj pri Ercegovem večkrat Francozje, Črnogorci in Rusi. Takó so nekega dné prihruli Francozje iz Dubrovnika; vender niso mogli osvojiti mesta. Osvetili so se tej blaženi okolici.

Marin oče je imel tam dôli pri bregu — še danes se vidi ruševina — velik hram, kjer je hranil raznovrstno blagó. Vložiti je hotel nekđaj novo došlo blagó, toda Francozje so ga zasledili in pridrli v njega hišo. Trgovec jih ostró zavrne, ali neprijateljji, zeló srditi, dolžé ga, da je v zvezi z Rusi. Starec se razsrdi, skoči v hišo, zaloputne vrata, postavi se s sinovoma k oknu in ustrelí na vojake.

Lahko si mislite njih razburjenost! Naskočijo hišo, razbijejo vrata in tirajo prebivalce, tudi Maro in nje mater, na dvor, kjer umoré in posekajo moške vpričo plakajočih ženâ.

Ko plane po odhodu francoskih razbojnikov ogenj po hiši in ko prihité sosedje gasit, najdejo Maro onemoglo poleg mrtve matere. —

Tisto noč so vpepelili in razdejali Francozje mnogo hiš, drugo jutro pa so odšli.

Od ónega časa Mara tudi nima solzâ!*

»Sedaj pač umejem« — reče sosed sosedu.

»Glej, Šime, da si nam to povedal že davno!« — reče mu neki starec. »Marsikaj grenkobe bi ji bil prihranil.«

»Kaj je bilo nji do vašega govorjenja! Delali ste ji krivico. Ali jaz vam še povém, da ste lahko hvaležni Mari iz dôkaj vzrokov. Velik del nje imenja je bil uplenjen; vender ji je ostalo še dovôlj. Ko je okrevala, prodala je óno posestvo in si kupila hišico nad po-

tokom. Kar ji je ostalo, podelila je ubožcem, z drugim delom še danes podpira nesrečnike. Prav jaz sem priča temu, zakaj mēni, ki sem jo nekđaj rešil iz mórja, ki sem ji bil vedno udan prijatelj, velévala je pogostoma, naj delim dobrote, kadar se sáma ni hotela pokazati. In jaz sem po nje želji molčal do sedaj. Rekala je: „Bog vidi, zaradi človeške hvale ne storim ničesar.“

Takó je, in sedaj veste, zakaj se Mara niti ne smeje niti ne joče! In ko pridete domóv, pripovedujte o „kamenitem srci“, samó ne pozabite, da je — dragocen kamen!« —

Mara že davno počiva na grobišči pod cipresami, katerih temni vrhovi gledajo na svetlo morje. Ali še dandanes se vidi nad potokom zidovje Marine hišice, prepreženo z gostim bršljanom. — »Hišo do brodejne žene« jo nazivajo.

Nasprotno.

Vprašaj osivélíh móz:
Kaj človeško je življenje?
Vsi jednako porekó:
Žalost bridka in mučenje.

Jaz pa pravim, ne takó:
Kaj prijetno je živeti,
Dokler pómlad in mladóst
In ljubezen je na sveti!

Knežán.

Tvoja slika.

Če res ostavljaš našo vas,
Děj, sliko vzemi to s seboj:
Ko drugih déklic vidiš kras,
Spominjaj te na základ tvoj!«

Ne skrbi mi, planínka, ne,
Da tuji me premóti svet:
Tam res več krasnih róž cvetè,
A lepši je domači cvet!

Rad vzamem sliko tvojo to,
Saj drag je mēni talisman,
A poleg v srce mi živó
Tvoj vtisnjen je obraz cvetán!

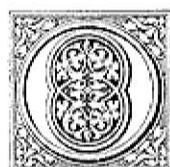
Bátog.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

V. Stari ribič.

nemogel je stal stari Marko na morskem bregu in tožno gledal proti jugu.

»Oj, da sem poslal prav danes sina na mórje, danes, ko se viharji vsega svetá boré nad nami!« Takó mrmrajo ozka ustna, in kakor mnogobrojne mreže mu preprezajo starosti gube čelo in lica.

Marko je star, jako star. Jedinega sina ima, štiridesetletnega Vlaha, na katerega se mu opira srce in življenje. Ta sin se ziblje sedaj na burnem mórji, in on sam ga je poslal na nočni lov, dočim je hotel plesti mreže in sake in oskrboval dom. Saj je mati že davno umrla, in »deček« se dosihdob ni utegnil oženiti, torej sta oče in sin samotariia v ubožni kočici na bregu in ribárila.

Marku so že pešale telesne moči; celil je navadno rane in razpoke velikim in malim mrežam, popravljaj orodje za ribjo lov, iskal po širokem morskem lepénu in gosti morski travi malih svetlih rakov za ribjo lov in na trnke nasajal ribe, kar ga ni trudilo mnogo.

Časih veslá po mirnem zalivu, držeč trizobe ostí. Tedaj je v modri ogoljeni obleki podoben Neptunu, kateremu so utekli brzi, rosogrivi konji, ostavivši ga sredi žuborečih valov! Sivo okó mu preži izpod košatih obrvij na morsko dnò, in ako zapazi osmonoga, kí razteza panoge po kamenih in glenu ter išče živeža, tedaj šine trozob v globino, in skoro potegne zviyajočega se polipa na svetli dan. Ako zadene srečno jutro, zapleni dôkaj takih živalij, mimo tega še kratkorepih rakov; na trnkih pa često visé najlepše ribe.

Zadovoljen gré s plenom svojim na kopnino in ga prodaja vsakomur, kdor kàj kupi. Ostanke shrani za domačo potrebo, kateri tudi rabijo prejeti novci.

Toda kadar se vrne Vlaho z dalnje loví, prinaša vselej mnogo rib, in lepo vsoto hrani Marko na skritem kraji za slabe čase; zakaj ribič je oprezen in pozna nestanovito morsko darežljivost in nestalnost človeškega zdravja!

Starega Marka pozna sléharni otrok v pristanišči. Vedno ima darek za mladino, bodisi nenavadnega trnastega polža, bodisi drugo

morsko stvar, sedaj pisano kamenje, sedaj žolto ali rdečo steklovino. In otroci mu hité naproti, kadar se vrača z loví. Razkazuje jim razne živali, pripoveduje, kolikor vé o njih življenji, in imenuje ribice in polže, morske rastline in živalice. Stari ribič je zaradi tega obljubljen mladim in starim ljudem, in to vpliva na njega duševno življenje, da je navzlic ubožnosti svoji vedno dobre volje.

Danes pa stoji brezupno pri cerkvi Svetega Vlaha, katera se vidi tam na zračnem griči, kjer šumé gosti vrhovi zelenih pinij in temna smrekovina in svetlo mrčje pokriva pečine. Daleč se beli cerkvice na sinje morje in kaže mornarju pot, kadar hoče okolo dolgega polotoka prispeti v varno zavetje.

Ali danes morje ni modro ni mirno. Tuleči jesenski jug vihrá čez vznemirjeno Adrijo, da se podé valovi proti bregu, kakor čete belogrivastih kónj. Grmèč se zaganjajo na brežne pečine in razpokle stene, kakor bi hoteli uteči nemilemu viharju na — kopnino! Temni oblaki lijó grozno ploho in bežé nad razburjeno planoto. Bliski se vijó po njih črnih robih; raztrgani v brezštevilne panoge in vejice se izgublajo nekateri po oblačji, pogubno švigajo drugi na morje. Obrežje Lokruma otoka se trese od bobnečih valov, in visoko letí slana pena iz globokih razpok. Neprestane plohe però grenko in slano roso z vej morsklega borovja, da kàr potokoma deró v pečeviti kotel, v »mrtvo morje«.

Hudo vreme mornarju, ki se je zakesnil in ni prispel v varno pristanišče! Toda gorjé mali ribarski ladji, ki po nočni loví ni mogla prijadrtati do mirnega zavetja, ko so se na jugu dvigali preteči oblaki! Nemilo jo goni vihar po bežéčih grebenih razritih valov, in ko se bliža bregu, kjer vodne sile naskakujejo kamenite stene, takrat jo treščijo ljuti valovi ob pečevje, da se razbije in pogubi.

Željno zrè Marko na temno mórje, da bi ugledal ladjo svojo. Tihe molitvice mrmra prédse, obeta težko svečo v Marijino cerkvico za rešitev svojega sina. Zaman! Naj seza njega vid še takó daleč, zapaziti ne more ničesar. Povsod visé črni oblaki, podé se temnosivi valovi. Upajoč, da je sin ubegnul v zaton župski ali v zaliv pri Cavtatu, napoti se počasi domóv.

Protí južnemu koncu otoka Lokruma pa pluje čoln, čegar krmar se brezupno upira srditemu viharju. Valovi se poganjajo čézenj, da za trenutke celó izgine; dvigne se in iz nova pogrezne v zijočem brezdnju.

Neprestano se bliža brežnim pečinam. Jedenkrat še se vzpnè in pogrezne — zdajci trešči ladja ob skalo. V zadnjem hipu jo hoče

Vlaho, zakaj on je, Markov sin, odriniti od pečevja, ali kakor slama se mu zlomi veslo . . . Razbite deske plavajo po vodi, raztrgane mreže se prostirajo po peni — o Vlahu ni sledú! —

Tožno pôje zvon pri Svetem Mihelu.

Solnce je utonilo za goščavnim gričem; v senci visokih hrastov in temnih cipres je obkolila nema množica nov grob, v katerega so ravno položili Vlaho. V gostih oljikah šepeče večerna sapa, in bližnje pinije se gibljejo v lahnem vetriči, kakor bi se poslavljalje od mrliča.

Ob stebli visoke ciprese, med marmornatimi spomeniki meščanskih rodbin, stoji srepega pogleda in stisnjenih usten stari Marko.

Župnik govori nagrobnico, potem zaspó grob; pomilujé se razhaja ljudstvo, ki je spremilo ribičevega sina na mirno grobišče.

Sedaj so nagrebli nad gomilo majhen grič; cerkovník, ki je s pomagači zvršil to delo, pobere orodje in odide, mislèč, da bode starec še molil za dušno blagost sina, ugrabljenega mu takó nenádoma.

Negibno sloni Marko ob cipresi: sedaj je sam, celó sam na širem svetu. Jedinca je pogoltnilo morje v cvetji življenja in vrnilo — bledega mrtveca! Bilo je isto morje, ki ga je hranilo, isto morje, kateremu je daroval prijateljstvo in pobratimstvo, ko je plul mladenič v dalnje krájine. Ljubil je morje, kar mu seza spomin v otroška leta, toda sedaj mu je uplenilo jedino nádejo in tolažbo, morda za plačilo, ker ga je nosilo toliko let.

Takó premišlja žalosten življenje svoje. Kakó malo srečnih dni je užil, kakó mu je prinašala nezgoda vedno le bridkosti in težave!

Zdajci pristopi častiti župnik in mu z milim glasom teši srce: »Vse na zemlji gine, Bog pa vlada brezkončno modro našim zgodam; in mi, njega otroci, moramo zadovoljni vzprejemati vse bolečine in jih trpeti vrlega srca!«

»Oj, častni gospod,« odgovorí starec s tožnim nasmehom, »bil je moj jedini up in sedaj počiva tù dôli! To je grenko gorjé, trojno gorjé venočemu očetu!«

»Bog ti daj pomoč, da prebiješ tudi to nesrečo; on nas ne zabi nikdar! In sedaj pojdi z menoj, govoril bi s tabo.«

Nem stopa Marko za župnikom, ki ga véde med oljikami k hiši imovitega prijatelja; nje streha se vzpenja med trtami, lovoričjem in limonami.

Prijazno ju vzprejme Pero. Tukaj še vlada stara nesebična gostoljubnost, in osamelemu Marku, ki je žaloval že dva dní, odkar so našli Vlahovo truplo med skalami zatočnega kraja lokrumskega, topí se

duša pri teh dobrosrčnih prijateljih, ki tolažita njega, zapuščenega ubožca.

V daljnem razgovoru, pri katerem lepó pogostita starčka, omeni Pero bodočnosti Markove.

»Nekoliko sem si prihranil,« reče ta, »in dokler bode móči, delal bodem, da se preživim.«

Ko ga Pero nagovarja, naj ostavi kočico na bregu in se preseli k njemu, iz početka neče slišati ničesar. »V óni hišici sem prebil srečno mladost« — velí jima — »ondu sem vzprejel ženo, tam sem ž njo vzgojil otroke, tam sem zatisnil očí zvesti ženi svoji — vsa duša mi žíví v óni hišici!«

Takó se brani; ali duhovni prijatelj mu prigovarja, da sam ne more ostati vzpričo visoke svoje dôbe, da se bode tudi potem lahko bavil z najljubšim delom, z ribjo lovjo, da ne smé odbijati prijaznosti. Tedaj se ribič udá in obeta, da se preseli drugega dné.

Sedaj mu velí srce govoriti.

»Oprostita, častití gospod, mili sosed, da sem pomišljal toliko časa! Ali težko je ostaviti kočico in nje vesele in žalostne spomine. Naj vama govorim o življenji svojem!«

Vidèč, da prijatelja poslušata, nadaljuje: »Štirinajstleten deček — dom mi je bil takrat pretesen — prišel sem na veliko trgovsko ladjo, ki se je odpravljala v Indijo. Nádejal sem se, da pridobim bogastva, kakor marsikdo, da ne bi živel, kakor oče moj, v ubogi koči ob oskromnem zaslužku. Solznih očj so me blagoslovili roditelji, in veselo sem stopil na krasni trijadrenik. Malone deset let sem potoval po daljnih morjih in deželah; koliko sem videl, koliko užil, koliko izkusil! Kadar sem že prihranil toliko, da sem mislil, sedaj se napotim zadnjikrat na valove, razbila se je ladja, da sem po božji milosti rešil zgolj življenje; drugič mi je ukradel dober sodrug imovino, in tretjič se me je lotila v Bahiji groznica, óna strašna bolezen južne Amerike. — Ko sem okreval po dolgi bolezni, pošel mi je prihranjeni denar, prosjak sem bil! Tedaj sem spoznal, da mi tujina ne nudi sreče, in želel nisem ničesar, nego vrniti se domóv. Kakó sem hotel pomagati očetu, mučiti se in truditi za vsakdanji kruh! Ali dolgo časa nisem našel prilike in prebil dôkaj žalostnih dnij — težák v pristanišči bahijskem. Srce mi je hrepenelo po dômu, težili so me spomini pone-srečenih podjetij. Končno pride ladja v pristan, namenjena v Evropo. V veliko srečo sem si štel in hvalil Bogá, da so me najeli za mor-narja zadnje vrste! Radosten sem šel na delo, saj sem upal, da skoro pridem k roditeljem.

V treh mesecih prispem domov. Šel sem k naši hišici. Bila je zaprta. Vprašam ribiča, kje je moja rodbina. Toda začuden mi odgovori: »Ti si, Marko?» — »Marko sem.« — »Ako hočeš k roditeljem, potrudi se dalje. Góri pri Svetem Mihelu so jih zagrebli, ker so žalovali do smrti po izgubljenem sinu.«

Kakor strela me zadene ta novica. Torej ne ugledam nikdar več resnega očeta, mile matere! Kakó me je žalilo to! In jaz sem zakrivil njiju smrt! —

Potrt stopam k cerkvi. Pokažejo mi na pokopališči grob, kjer počivajo roditelji. — Zgrudim se nánj in molim, toda grozna žalost mi objema dušo.

Napotim se k župniku — vaš drugi prednik je bil, gospod — in mu povém, kaj mi tare srce. Z milim govorom me umiri in ojači . . .

Vzprejel sem potem zapuščino svojih roditeljev — kočico na bregu, nekatere trhle mreže, čolnič in — usodo ubožnega življenja!«

»Ubogí človek« — reče pomilujé župnik — »koliko si užil žalosti!«

»Dà, mnogo, mnogo. In vender je prišel čas, ko nisem pogrešal ničesar. To je bilo, dokler je živela moja Marjeta, žena moja! Po nje prerani smrti pa je pričela usoda bití po méni! Starejši moj sin je umrl nekje na tleh ameriških, drugi je našel pred dvajset leti častno smrt pri Visu — in tretjega — zagrebli smo danes . . . Sedaj sem zopet sam, kakor takrat, ko sem jokal na grobu svojih roditeljev!« —

Takó govori stavec, in verno ga poslušata prijatelja.

Ko umolkne, hvalita ga zaradi vrlega, udanega življenja in ga tešita za prihodnjost. »Koliko jih gine po udarcih nemile usode! Kakó redki so óni, ki brez nejevolje nosijo težko breme življenja!« —

Noč je. Marko stopa zadnjič proti hišici svoji. Ljubo šepečejo ob bregu valovi, kakor bi prosili starega tovariša oproščenja za gorjé, katero so mu provzročili.

Pred hišico se ziblje čoln in ga vabi na ponočno vožnjo, na katero se je nekdam odpravljaj tolíkokrat.

Ko vidi Marko mirno noč in svetle zvezde, odsevajoče iz morske globine, ne more se ustavljati; vzame nekaj orodja za lov, nese je v čoln, odveže vrv z brega, stopi v ladjo, prime za vesla in odrine v zaliv.

»Saj morda veslam zadnjič ponóči na morji,« misli si stavec. »Ko bodem pri Peru, ne bodem odhajal lahko.«

Krepko, kolikor mu dadó moči, udarja z veslom na površje. Predno zapazi, priveslá do ožine, kjer se odpira širo morje, in sedaj pluje na zapad, kakor v nekdanjih letih . . .

Ali dogodki zadnjih dnij, sósebnó poslednjega večera, vzeli so mu krepkost. Kakor mili glasovi mu zvené žuboreči valovi; sanjevita trudnost mu objema čelo, veslo se izvije otrplim rokam, in v sanjah srečnejših dnij zaspí, kakor otrok v naróčaji ljubeče matere.

Mirno pluje čoln v lahni sapi, ki veje od gorâ, na večer v prostrano mračno mórje.

Ko sluga vélike svetilnice, stoječe na močnem stolpu na zadnji skali dolgega grebena, drugi dan zarano obkroži bližnjo okolico, ugleda nedaleč med pečinami prevrnjeno ladjico. Ko se ji približa v čolnu, zapazi tudi nje brodníka. Bil je Marko, toda mrtev.

V mirnem brežnem toku, ki se razprostira od »Reke« proti morju, plaval je čoln daleč na večer; ponóči se je izpremenila sapa in pogrnala čolnič na pečine, takozvane »Grebene«. Sladko spéch se je morda starček prestrašil, ko je drgnil ob pečine, in se je potopil v globočino.

Pokojno pluskajo valovi in objemajo njega truplo. Glava mu sloní med izpranima kamenoma, in blažen mir se razlija po bledem obličji.

Sedaj so končane vse težave življenja! Živeti mu ni treba samemu, ne žalovati po ónih, ki so odšli pred njim na breg, kjer ni toge in ne žalosti. Valovi, ki so mu povzročili toliko zlá, zazibali so ga v sanje, v katerih je gledal trudapolno, ali srečno mladost, in mu prinesli poslednji sèn . . .

Zopet se glási zvon Svetega Mihela. Po zraku plujejo v južni sapi lahki obláčki, in k njim se dviga danes milo zvonjenje: pogrebna pesem staremu ribiču!

Razne željé.

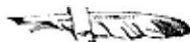
Da biser si svetál,
V zlató bi te koval,
Da lepše od kristálov,
Tvoj blések bi sijál.

Da cvet si bujno vzevél,
Utrgat bi te šél
In si pripel na prsi,
Na srci tebe grél.

Da ptíč si lehnokril,
Ujel bi te, gojil
V prijetni tebe kletki,
Strežník ljubèč ti bil.

Ker dèkle si lepó,
Pa naj ti zrem v okó,
Da se odprè ljubezni
In srece mi nebó!

Zorán.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

VI. Križ ob poti.

Strme pečine gledajo z roba hrcegovskih planjav na širo mórje jadransko. Ozko je zemljišče med obrézjem in ónimi nepregaznimi gorami, ki so bile vlásti dubrovniški vselej najboljša meja proti nasilstvu turškemu.

Od ónega gorovja se spušča nizko, kamenito hrbtišče proti zapadu do mórja in loči zaliv »Zaton« od bogatih klancev občine oraške.

Preko zmerne višine drži krasna cesta, ki ravno na najvišjem mestu krene proti severu dóli v bližnje sêlo.

Kraj ceste, tukaj obrobljene z vednozelenim grmovjem, stoji križ, izsekan od peščénca. Dežévje mu je izpralo krajce, po razpokah in jamicah se je naselilo rmeno lišje. Samoten stoji ob poti. Časih séde kameníca-ptica nánj in zletí kričèč v dolino, kadar se kdo približa. Ljudje pa, ki pohajajo mimo znamenja, ne vedó, kaj pomeni, dasi je še pred nekoliko leti neka starka prihajala vsako jutro molit prédnje.

Večerno solnce se je nagnilo do nasprotnega otoka Kolopečí, za katerim se blišči daljna mórška planota. Med otokom in obrézjem se še po nekod odseva toaeče solnce; v temnomodrem mráku se ziblje senčno valovje.

Blag večerni mir se razprostira nad morjem. Časih se čuje zamolklo šumenje valov, pluskajočih ob brežnih pečinah. V vejevji širokih óljik se ne giblje otrplo listje, v posameznih pinijah šumi lahka sapica. Krilati mrčesi se glasé v poletni večer.

Od severnega konca globokega zaliva drži pot med óljíčovjem navzgor. Gost bršljan se vzpenja po steblih posamičnih hrastov; tù in tam stoji košato rožičevo drevó ali temnolista lovoríka; po vejah prostranih brstov se vije plodna trta.

Visoki zidovi in s kamenjem utrjeni nakopi obkrožajo óljíčine vrte in drzé zemljo, da je ne izperó plóhe. Na levi stráni se sveti zaliv, in daleč se vidi preko ožine med Dažo otokom in Kolopečjo na plano mórje.

Onemogel starec v raztrgani mornárski obleki koraka po cesti. Noge mu tičé v plesnjivih opankah, ki so ob stranéh zeló razpokele; obleka mu je vse preko zakrpana, in ne vidi se ji prvotna snov. Okolo telesa nosi rdečkast pas, s katerim si na jugu ovijajo turban okrog

glave. Na glavi ima ogoljeno čepico napolskih mornátjev; trioglat kos ji je na vrhu utrgan, in skozi óno razpoko se svetijo snežnobeli lasjé, ki tudi v redkih šopkih visé okolo senèc.

Počasi dospè do vrha in postane; solnce je utonilo za bregovi. Starec se ozrè, vzdihne in reče zamolklo:

»Sedaj, ti nesrečni kraj, sedaj sem dospel na óno mesto, kjer sem pričel mučno življenje svoje! Nisi mi pozdrav mile domovine; lahko bi te preklinjal; toda celó kletev moja je prazna, prazna kakor moj dih!«

Približa se kraju, kjer stoji križ. Sésti hoče, da bi si počil, ali zdajci ugleda spomenik, prestraši se in se zgrudi na obličje.

»Križ, znamenje vidim tukaj!« vzklikne žalno. — »Ali me spominjaš zlôbe moje, spominjaš nesreče? Ali mi oznanjaš milost? — Oj, ako si mi znamenje oproščenja, kakó radosten bi nagnil tù glavo svojo!«

Vstaja, ali ne dadó mu oslabele moči. »Oproščenje! Koliko časa sem ga iskal po širem svetu! Mèni ni bilo milosti. ‚Morilec, ubojica, strašna te čaka osveta!‘ Takó mi je vedno govoril notranji glas in mi plašil srce! Oj, ta osveta! Vse življenje mi je zagrenila! Sedaj miruje potrtemu starcu, in odrešenja znamenje me pozdravlja na ónih tleh, kjer mi je vzknila nekdanj bolest neizrecnega kesanja.«

Zamolklo ihté govori starec. Mórski valovi zašumé, večerni veter piše z brda v dolino, glasneje cvrlíkajo črički in kobilice po grmovji in vinógradih.

Sedaj se zagiblje teló, ležeče na zemlji: »Samó doteknil bi se tega znamenja milosti, moj Bog! Potem me reši življenja!«

Ječé se plazi dalje in prostrè roko. »Samó s prstom naj se dotaknem spomenika, znamenja mirú!«

In iz nova si oddahne in se trudi proti križu.

»Ne dàj, da poginem, predno dospem do križa!« šepetejo mu ustna; zdajci raztegne roko — mirno mu obleží na rosní travi.

Mrak pokriva mórje in breg. Iz dalje se sliši nôčna ptica; svetló se bliščí nebó. Strme goline mejnih gorâ plamté od rožnega svita, in mornár, ki pluje po temnih valovih, ozira se po bliščečih pečinah in se čudi plamtečim vrhovom, za katerimi prihaja v temnomodrem plašči blažena noč . . .

* * *

Ozrimo se nazaj za štirideset let.

Našli so nekega jutra na istem mestu mladega možá s smrtno rano v prsih.

Vso okolico je izpreletel strah; zakaj umorjenec je bil mladi obljubljeni kmet Luka Nedo, ki bi bil drugi dan povedel pred oltar lépo Jelo iz Zatonu.

Toda še bolj je vzburilo ljudstvo, da Jele ni bilo nikjer. Iskali so je domá, pri znancih in sorodnikih; nikdo je ni videl od zadnjega večera. Roditelji so mislili, da je prenočila pri sorodnikih; ali kdo opiše njih strah, ko čujejo, da se je vrnila z Luko domóv! In sedaj je ni!

Iskali so izgubljene neveste, toda zaman. Drugega večera šele je našel ribič med móorskimi pečinami otrplo žensko truplo. Prizvani sosedge so jo ponesli v vás; bila je Jela, toda kakšna! Okrvavljene so ji bile roke, raztrgana obleka, in preko čela je imela težko rano. Ali živela je . . .

Človeške duše ni bilo, da bi si razjasnila ta prigodek.

Zdravnik se je trudil oživiti nesrečno déklico, in v tem so ponesli v Orašci Luko na grobišče. Vsi prebivalci bližnjih sél so bili pri pogrebu.

Prišli so gospodje od sodišča. Dosti so ugibali in povpraševali po zločinstvu; ali dokler Jela ni mogla govoriti, ni jim bilo móči pojasniti groznega uboja; ona sama bi mogla imenovati morilca, in ako umrè, tedaj pokrije nepregledna temota ves dogodek.

Prešli so dolgi tedni, predno je okrevala toliko, da je bilo móči vsaj nekaj pozvedeti od nje. In sčasoma se je pojasnilo vse.

Na bregu zatonskem je stala nekdam — še danes se vidi nekoliko podrtin — uboga hišica, zgrajena od neobdelanih kamenov in pokrita z móorskim trstjem.

Stari Vukotič je životáril v nji z ženo in otrokom. Živel je ob ribárstvu, in kadar mu je sreča donesla, ob tem, da je prevažal ljudi, ki so hoteli v grad ali na otoke.

Strašen vihar pogoltne nekega dné ribiča, čolu in njega plen; uboga vdova ostane sama z devetletnim Vujem. Mati je pohajala v delo, Vujo pa, ker je bil mlad, poprijel se je ribárstva. Sevéda so rekali, da seza po vsem, kar mu prihaja pred roke; ali niso mu mogli dokazati ničesar, ker je bil prekanjen in bistré glave.

Ko mu je bilo petnajst let, odšel je na trgovsko ladjo, in dobrih osem let niso čuli ničesar o njem.

Hipoma se vrne, dorasel mož temnorjavega lica, in se ustanovi v kočici svoji; mati mu je umrla že pred nekoliko leti. Ribáril je in še rajši dovažal prepovedano blagó. . .

Nedaleč od njega kočje je stal dom mlade Jele »cvěća zatonskega«. Nedolžno deklě je zrlo veselo v beli svet in bilo prijazno vsem ljudem. Mladeniči bližnje okolice so se hrepeneče ozirali po nji; kaj čuda, ako je tudi Vujo gledal po Jeli in si jo želel pridobiti! Ali dasi je bila dobra vsemu svetu, vpricho Vuja jo je stresala groza, kakor bi se bala njega žarečih očij; toda Vujo je bil vztrajen. Ko se je obljubila Luku, poiskal jo je nekega dné, vedoč, da je sama domá. Rotil jo je in zaklinjal, naj pusti Luko, in se udá njemu. »Srečna bodeš le z mano!« vzkliknil je napósled.

Ali ko se Jela prestrašena obrne, zapretí ji, da jo siloma loči od ónega . . . in tedaj zbeží iz hiše proti pródu. Mnogo tednov ga ni bilo videti v Zatonu . . .

Jela si vesela oddahne; mislila je, da je ne pride več mučit. Zatorej ni očetu ni ženinu ni povedala ničesar, nego hrepene je čakala dné, ki jo združi z Luko.

Neko popóldne se vrača Jela iz grada domóv. Stari, na pol gluhi ujec njen vodi čoln, in deklě mu krepko veslaje pomaga. Ko dospeta vštric Dože-otoka, prikaže se za svetilnim stolpom ladja, ki pluje v zapadni sapi kakor pušica proti Zatonu. Ali hipoma se sname jadro, in ladjica krene Jelinemu čolnu naproti. Jela se strese, zakaj spoznala je Vuja.

»Kam takó hitro, ljubica? Ali se mudí k poroki?« roga se ji že od daleč.

Ladji sta sedaj druga poleg druge. Vujo pozdravi starca z roko, in ta odzdravi, ne da bi se posebno menil za prišleca. Pozorno pazi na vėslo, ki mu pa ne koristi nič, ker Vujo zadržuje čoln.

»Kaj hočeš, Vujo? Kaj me motiš?« vpraša ga deklě prestrašena, toda čvrsto.

»Kaj hočem? Lahko bi si odgovorila sama! Videl bi te rad, govoril nekoliko besedic s tabo.« In milo, kolikor more, nadaljuje: »Oj, Jela, samó to mi rěci, da pustiš Luko, in čakal bodem leto dnij, da bodeš moja. Ali hočeš?«

»Izpústi čoln!« reče dćklica, »s tabo nimam opraviti ničesar.«

»Ne, ne, ljubica, postoj, ne takó!« vzklikne Vujo in krčevito prime rob njenega čolna, da bi se vzpel nánj. Ali hipno ga zadene vėslo Jelino, da ploskne v mórje, dočim požene svojo ladjo daleč od sebe.

Nekoliko krepkih udarcev prestrašenega starca, ki ne umeje vsega prizora, in že sta za nekoliko ladjinih dolžin od malopridnika.

Vujo ostavi ladjo ter plava kolnč in pretěč za Jelo.

»Čakaj, Jela! Samó jedne besedice počakaj!«

Ne odgovorí mu ničesar, temveč veslá še urneje. Ko Vujo spozná, da se trudi zaman, obrne se zopet do svojega čolna, zleze nánj in odjadra proti »Veli boki«, iz katere je prišel.

Domá Jela vse na dróbnó pové očetu, in ta jo tolaži:

»Ne bój se, dete moje! Vujo se ne vrne takó hitro; zakaj mórski stražniki so ga zalezli pri tihotapstvu in so mu za petami; ne bode si upal priti v vás.«

Nekoliko dnij pozneje sta šla zaročenca k sorodnikom ónostran zaliva. Krasen večer je bil, ko sta se vračala po cesti domóv. Vsa zatopljena v razgovor niti ne zapazita, kakó ju gledajo izza gostih óljik grozeče sovražne oči. — Kakor kroži volk okolo stáj, da ugrabi svoj plen, takó se je skrival Vujo po zatišjih od ónega popóldne, ko je na morji srečal in se celó sprl z Jelo.

Sedaj ju je uzrl, óna, katera črti iz dnà srca, in hodil za njima na bregu, kjer so ga krile stare óljike.

Na vrhunci, kjer se odpira razgled po morji, v pristanišče gruško in na zelene otoke, postala sta v živahnem pogovoru. Po globokem jarku prileze Vujo kakor zver. Svetel nož skriva za hrbtom, poklekne blizu ceste za zidom in gleda srečna zaročenca, trepetaje od jeze.

Ravno obdene Luka roko Jeli okolo pása, ko skoči Vujo kakor besen k njima in zasadí Luki nož v prsi takó silno, da se pri tej priči zgrudi na tlà; Jelo pa zgrabi in jo odnese na obrézje.

Na bregu stojé velikanske pečine, ki zakrivajo male otlíne proti morju in proti kopnini. Semkaj položí Vujo omedlelo deklè na pesek, potem prinese v čepici vode in ji pokropí lice. Za nekoliko časa se Jela zavé in izpregleda. Toda ko uzrè Vuja, zamiží in vpraša plaho: »Kje je Luka?«

Vstaja, ali on jo iz nova potisne na tlà.

»Mirúj«, zapové ji mračno. »Luka je šel domóv, in Vujo je pri tebi. Luka te je izročil méni, in ako se čutiš krepko, pojdi; tù dôli čaka moja ladja. Odvêdem te iz tega kraja, zakaj moja moraš biti.«

Ni ji vreden odgovora.

Ali Vujo jo prime za roko, da bi jo odvêdel siloma. Jela ga pahne od sebe, poskoči na noge ter hoče uteči — toda Vujo jo vleče za sabo do mórja. Vname se strašen bój, dokler deklè ne obleží brez zavesti.

Nasilnika so bržkone preplašili mimo veslajoči ljudje, zakaj pri-povedovali so kesneje prebivalci iz Trstena, da so čuli vrišč in vpitje,

toda ko so prišli do proda, da se ni oglasila živa duša, akoravno so klicali. Napotili so se dalje, ko ni bilo odgovora. Ob bregu je veslal po temini čoln, čegar gospodar je pozorno ribáril. Tedaj so pomirjeni odšli, mislèč, da so se motili, ali da so dečki igraje lovili in rogovilili po brežnih skalinah.

Gotovo je bilo tedaj, da je Vujo srečnejšega tekmeца zavratno ubil ter hotel ugrabiti in odvèsti Jelo. Ali kjerkoli so ga zasledovali, nikjer niso ničesar zvedeli o njem. Saj ga tudi tačas, ko se je zvršilo zločinstvo, nikdo ni videl v tej krájiní.

Jela se ni omožila. Po smrti roditeljev svojih je živela s staro služkinjo v podedovani hiši, opóra siromakom in nesrečnikom, čislana po vsi okolici.

Na vrh ceste pa je hodila vsako jutro.

Nizek, kamenit križ je dal postaviti še njen oče na ónem mestu v spomin nesrečnemu Luki. In pred ónim križem je poklékala Jela še v poznih časih, ko je že osivela.

Kdorkoli jo je poznal in jo ugledal, izognil se ji je, da ne bi motil pobožne molitve in milih spominov predobre starice, ki se je takó zvestó držala obeta, danega zaročencu v srečnih časih mladostnih.

* * *

Svetló je sijalo solnce na širo planoto kipečega valovja. Obréžje zatonsko je še objemal jutranji mrak. Bledó se je lesketala rosa na redki travi in po robéh temnozelenega listja južnih rastlin, ko so ónega jutra po prihodu sivega starca nekateri delavci našli otrplega tujca pred križem. — Desnica je ležala na rosni travi, iztegnjena proti spomeníku.

Skoro se zbere prestrašena množica okolo mrtveca. Dečka pošljejo v vás po župana, kateri se z župnikom za malo časa napoti na rečeno mesto. Pri križi ugibajo, kdo je mrlič; ali nikdo se ne more spomniti, da bi ga bil kdáj videl v teh krajih.

Ko prispè župnik z županom, umolknejo vsi. Častiti župnik pa izpregovóri mirno:

»Bog ga je poklical k sebi. Milosti je iskal tujec, katerega vidimo mrtvega; naj mu je križ oznanil pomilostitev! Kdorkoli si, tuji potnik, izročili te bodemo posvečeni prsti in molili, da se Bog usmili duše tvoje, zakaj iskal si pred smrtjo križa!«

Sedaj dospè tudi Jela, kakor ji je navada že štirideset let, na óno mesto in stopi med néme gledalce.

»Jezus, vsemogočni Bog! To je Vujo!« vzklikne osupla in se za korak umakne, »Vujo, ubojica ženina mojega, morilec sreče moje!«

Vsi se čudijo in stojé prestrašeni, častiti svečenik pa izpregovorí milo:

»Ne govôri tega, dobra žena! Sedaj stojí pred višjim Sodnikom, in mi smo pozabili, oprostili!« Nató se obrne do množice in nadaljuje: »Glejte potrto to ženo! Neizrecno žalost in togo ji je provzročil nekdej. Vsemogočni Bog ji je dal krepost, da je nosila nesrečo udano in bogoljubno. Danes pa je priča, da je óni divji morilec, óni zločinec iskal mirú na zemlji! Pojdite, ponesimo mrtveca na posvečeno grobišče k večnemu míru!«

Osamèl stojí križ ob poti, razpada že, in lišje ga pokriva. Ona, ki je vsako jutro prihajala h križu molit, našla je mirni prostor poleg zaročenca svojega pod cipresami oraškega grobišča. Ljudje, ki hodijo mimo spomeníka, ne vedó več, kaj pomeni; samó najstarejši možjé še govoré o nekdanji nesreči in žalostni smrti ljutega Vuja.

Némi listi.

Šešl sem v knjigo liste bele,
Da nánje pišem dnevnik svoj,
A prazni so še danes listi:
Molčéč in ném je dnevnik moj.

Oh, ne . . . Saj vsi ti némi listi
Nikakor méni ne moléé:
O lepi izgubljeni sreči
Ti némi listi govoré . . .

Rástislav.

Ob studenci.

Dala piti mu vodé,
Šel je dalje čez goré.
Déklici prihodnje dni
V daljo hrepené oči.

Dala piti mu vodé,
Dala mu takrát sreé.
Hladni je ostavil vír,
Nji srcá odnesel mir.

Toda kdo li zná, če kdáj
Vrne potnik v ta se kraj?

y.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

VII. Ljubil in izgubil.

Krasno je napočilo pomladno jutro. Na lahkih perutih jutranje zarje je plaval svetli dan proti večeru. Njegovi žarki so poljubili najprej gole vrhove strmega gorovja »Biokova« nad Makarsko, poleteli na rmenih oblačkih po daljnem oboku nebeškem in na zapadu zlatili krajec temno-modrega neba, da je bilo videti, kakor da se tam kopičijo težki oblaki, katerih górenji robovi se žaré od ognjenega svita.

Mirno pluje ladja po šumeči stezi.

Sedaj se dvigne izza gorâ jutranje solnce in obseva podolgasto pogorje, katero loči od mórja dolenjo ravnino Neretve in odbija reko proti severu. Parobrodíč si išče pota po ónem jarku, ki je ravno ugoden brodarstvu; zakaj Neretva je takrat često menjavala véliko strugo svojo.

Jasno je bilo nebó, morda že zató, ker je njega poletna dolžnost. Mlačni zrak, poln morskéga sopuha, imel ni ónega oživljajočega hladú, kakor sapa prostih dolin, kjer teče sredi zelenih goščav šumna reka. Zaman gledaš po prijaznih bregovih; vse, kar vidiš, to so zelenosivi valovi med sivozelenimi šumami šepetajočega trstja, ki se nepregledno razprostira do žoltastih pečin mejnega pogorja.

Na sprednjem oddelku ladjinem sedí mož bledih lic, tožnega obraza, ali žarkih pogledov, ki poletavajo daleč v deželo. Že odkar se je zdanilo, genil se ni z mesta. Vsa krasota sinjega mórja, kjer se je odsevalo mlado jutro, mogla mu ni razvedriti duhá. Nepremično je sedél kakor kip in zrl v megleno daljo.

Sedaj, ko je ladja krenila v Neretvo, zardé se mu lica, in strastno hrepenenje mu zanetí kri v žilah.

Kdo je potnik, ne vé nikdo. V Spljetu je stopil na ladjo za Metkovič. Ali neprestana pozornost, s katero je pregledoval okolico, provzročila je, da gleda marsikdo nánj.

Pri Fortopusu, ubožni vasi na levem bregu Neretve, obstane parobrod. Nekoliko potnikov gré z ladje. Neznani naš potnik ne obrne očij od brega. Ali ne zanimajo ga vinógradí in njive, med katerimi se vijó jaruge polne vode, niti ne pazi na sivokamenite hiše na golem griči; pregleduje samó ljudi, prišle na breg, kakor bi iskal znancev.

Potem težko vzdihne in zrè v drugo stran, kjer dviga košato smokvino drevje izmed vinskih trt svoje zelene in plodovite veje.

Za malo časa krene ladja proti vzhodu. Jednaki prizori se kažejo. Po nekod poletavajo temnosive liske in druge povôdne ptice čez vodo, da se skrijejo v ločji in trstovji; ondu se vzdigne gosta jata divjih rac in zbeží na prosto mesto širega močvirja; tam izmed trstja šine jastreb in poletí v daljnem krogu proti jugu.

Na levi stráni ob cesti, ki vodi pa ozki dolini proti severu v Imotski, videti je most in poleg njega na pol razdrt stolp in druge razvaline starega zidovja. Stolp »Norín« je to, kraj, kjer je nekdam za Rimljanov stal mogočni ilirsko-rimski grad Naróna. Na desni stráni se širi veliko neretvino močvirje. Ondu pod golimi gorami na jugu se končuje v veliko jezero, na katerem živí nešteta množica povôdih ptic.

»Staro mesto je vtopljeno tukaj,« reče tujec v sebi, »govoril mi je nekdam oče moj. Kje so stanovniki ónega mesta? In kje je sled njih življenja in delovanja? Vtopljeno vse, pozabljeno!«

In kakor bi mu srce trla neizrecna bolest, nadaljuje:

»Tudi o mêní so morda mislili, da sem vtopljen! Ali sem tudi pozabljen? Skoro se odloči.«

Umolkne in gleda tožno prédse. Ne vidi lahkih jadrenic, ki z razpetimi jadrí plovejo mimo parobroda. Po jarugah, vodečih med njivami kakor steze, zibljejo se čolni. V njih sedé možje in žene, ki hité na delo; on ne vidi ničesar; njemu uhaja pogled proti vzhodu, kjer se je na sivem kamenitem holmci prikazalo mestece s sivo cerkvico na vrhu.

Hitro se vrté kolesa, in penèč orje ladja po zeleni, nekoliko slani vodi. Vedno jasneje se dviga mesto; sredi zelenih vrtov se vidijo hišice in bele strehe. Nekoliko krogov lene reke je še treba prepluti, in predno prehodi solnce pol pota na nebu, obstane ladja pred mostom, kjer se gnete obilo velikih in majhnih brodov, takó da je v pristanišči na reki več življenja, nego v morskem pristanu spljetskem.

Vsi hité in nosijo na kopnino razno blagó, pripravljeno za notranjo deželo, za Ercegovino. Shranijo ga v varnem zavetji lesenih poslopij ob reki, ali pa ga naložé na vozove in na konje, da ga povedejo nemudoma na odmenjeni kraj. Vse gomazí od težákov, mornárjev, kupčevalcev; gnetó se, sujejo in kričé, da se ti zdi, kakor bi bil kje na ogromnem tržišči!

Vse to je móžu na ladji nekako čudno, neznano. Bržkone je poznal samó óni Metkovič izza časa, ko je bil do malega pozabljen

kót na meji avstrijske in turške države. Zaradi tega si ne more pojasniti veselega življenja in trženja.

Ali skoro se vzdrami. Z roko si potegne po čelu, prime mali svoj kovčeg, ki mora biti precěj težak, in gré trdnih korakov z ladje.

Počasi stopa proti prodajalnici na desni stráni. Na pragu ogovori gospodarja. Ta ga pogleda osupel, zakaj ni ga spoznal na prvi hip. Tem večje mu je veselje, ko ga spozná; čvrsto mu seže v roko, vzame njega kovčeg in ga spremi v hišo.

»Tomo, težak ti je pot, katerega hodiš!« reče trgovec, ko stopita za nekoliko časa spet na prag. »Bog s teboj!«

»Bog ti plati prijateljstvo, Joso! Saj véš, da me vodi častna misel!« —

Précej nató odkorakata med razdrtimi vrtnimi ograjami, preko katerih gleda smokvino drevje in zeleno vrhovje južnih evkaliptov. Po prašni cesti stopa proti jugu. Na levi stráni ga spremljajo kamenite vrste nevisokih holmcev, samó po nekod posejanih s trtami ali smokvami; na desnici pa se širi prostrano močvirje nerentvino. Vodotoki in jaruge preprezajo njive, senožeti in vinógrade, in za njimi se ziblje visoko valovje cvetočega trstja tjà do modro-bliščečih bregov polotoka Kleka.

Mnogi radovedni pogledi srečujejo očí Tomove; ali nikdo ne spozná otroka tega sêla, dasi je minilo šele sedem let, odkar je odrinil v tujino iskat sreče, katera mu ni hotela vzkliti v domovini. —

Tomo krene sedaj hitrejših korakov v pekočem solnčnem žaru proti ozki dolinici, kjer se mogočna pečina vzpenja iz gostega trstja, kakor skalnat vrh gore, potopljene v močari. Po razpokah ji zeleni gosto drevje in cvetoče grmovje.

Na vznožji velikanske te pečine čepí belostena hišica. Grmiči rmenega in rdečega cvetja, bazilík in druge dišeče cvetice rasó v senci visokih zelenih stebel po vrtiči pred vhodom. Nekoliko smokvinih in slivovih drevesec stoji v okrožji; nedaleč izvira studenec pod srebrnozelenim vejevjem mladih vrb. Zvedavo gledajo kozé izza hišice, na katere nizki strešici mežika v solnci rmenoproga mačka in udarjajo veseli otroški glasovi na uhó tujčevo, ki stopa naravnost proti hišici.

Tomo prestopi vrtec in hoče ravno stopiti v hišo, ko mu pride naproti mlada preprosto oblečena žena.

Obá postojita osupla. V spominu išče vsak podobe drugega . . .

»Tomo, ti?« vzklikne žena, naslanjaje se ob duri, kakor od prevelikega strahú, da ne omahne.

»Dà, jaz, Mare! Glej, prišel sem z ónim imetjem, katero je zahteval oče tvoj. Delal sem in se trudil; ali sedaj sem došel, imovit mož. Mare, sedaj najine sreče ne zavira nobena stvar na svetu. Moja si!«

»Oj, Tomo, nesreča je, da si prišel k mênì. Tvoja ne morem biti nikoli!«

»Nikoli moja? Tedaj si se izneverila besedi? Pozabila si, kar si mi dejala pri slovesi, da me počakaš do zadnjega dné! Pomisli . . .«

»Življenje je do cela drugačno, nego si mislimo v ljubeči mladosti, Tomo! Tudi ti si morda izkusil to!«

»Izkusil!« odgovorí Tomo težko. »Protivilo se mi je vse! Kjer sem se nádejal plačila, rogali so se mi; kjer sem pričakoval hvale, našel sem zasmeh; kjer sem iskal ljubezni, videl sem nejevero. . . In tedaj sem mislil: delaj tudi ti brezozirno, in — dobro je bilo! Po vseh bojih me vidiš tukaj zmagovalca, in zvezda moje zmage si ti, Mare! — Ali nečeva stopiti v hišo? Na pragu. . .«

»Oprósti, nenadejani prihod tvoj. . .«

»Te je prestrašil?«

Vstopita v sobo. Toma séde k oknu, njemu nasproti Mare.

Obledela je. Strašna bolest ji stiska srce. Zamolklo nadaljuje:

»Tomo! Tista nisva več, kakor sva bila pred sedmimi leti! Pomni to!«

»Jaz sem pač ostal tisti v mislih in nádejah; ali ti! . . .«

»Nczgoda me je zasledovala, Tomo! Poslušaj me mirno,« reče mu krepko, ko se on razvneto vzdigne, da ji odgovorí. — »Poslušaj me! Glej, ko si odšel, umrla mi je mati, in — v peto leto gré — za njo otec. Bila sem sáma. O tebi ni bilo sledú. Zapuščena sem bila. Bog nebeški vé, koliko sem plakala po tebi! Toda ti nisi prišel. Brez tolažbe, samotno in žalostno sem živela v naši hiši, ki mi je hranila toliko žalostnih spominov! . . . Leto potem pride predobri Mate Kačić in mi govori na srce, naj mu bodem žena . . .«

Tomo se dvigne . . .

»Miruj! Bil mi je zvest zaščitnik, ker sem bila kakor ladja brez krmila na daljnem morji. Molila sem Bogá, prosila Devico nebeško. Tožne ure sem klečala pred nje podobo. O, večni Bog, razsvetli mi duhá, oj, Mati božja, reši me, vódi me!«

»In mène se nisi spominjala?« — zavrne jo Tomo grenko. »V daljnih krajih se je zibala ladja moja na valovih, in mislil sem le náte. Ko nas je drevil vihar, stal sem miren pri krmilu, in duša moja je bila pri tebi, Mare! Hrepenenje mi je polnilo srce, kadar sem po mestih

bogate Indije kupoval dragocenosti záte, da te razveselim. Ali zaklad še ni bil popoln; moral sem potovati, delati dalje. Oj, da nisi pomnila tega!»

»Tomo, tisočkrat sem se te spominjala; ali kaj mi je koristilo? Bila sem zapuščena, in Mate mi je podal domovino in rokó. Veruj mi, Tomo, solzeča po tebi sem se poprijela blažene njegove roke — žena njegova!»

Sedaj privihrata nežni déklici v sobo. Starejša, kakih štirih let, prinese cvetice in vikne: »Evo ti belega cvetja!» in umolkne. Ugleдалa je tujca, ki gleda osorno nánjo; prestrašena postojí.

Mare, ki je opazila Tomov ostri pogled, izpregovori prva:

»Sosedovi déklici sta in radi prihajata k mêní. — Jelica, pojdi, skóči z Milico na dvorišče in poglej, kaj dela vajina muca.»

Hitro šineta otroka skozi vrata; tujčevo okó ju je prestrašilo.

»Mare,« govori tožno Tomo, »Mare, ti si se iznevérila obetu svojemu!»

»Oj, ne govôri takó, Tomo!« reče óna. »Zapuščeni ženi — obet! Ali ni ženi potrebna krepka podpora moževa? — In kje si bil ti? Kdo bi me bil branil prevar? Kdo bi mi bil zavetje? — Božja milost mi je bila, da je prišel Mate in me snubil!»

»In jaz sem se mučil v žgočem solnci, da si priborim blagá in imetja záte in záse! Mislil sem le náte! Valove in viharje sem premagoval, in kadar sem dospel do tujega mesta, iskal sem zakladov, da jih prinesem tebi! V goščah indijskih, na obrežji Tihega morja, na otokih avstralskih, povsod me je vodila podoba tvoja, Mare! In v tem so me izdali domá, izdalo me je srce nevestino!»

»Ali ni moralo biti takó? Ali sem mogla vedeti, da se še spominjaš neveste svoje? In kaj mi je hasnilo hrepenenje tvoje, ko sem bila osamela in ostavljena?»

»Res, res! Ali sedaj sem se vrnil in te zahtevam záse! Mare, pojdi z mano!»

»Ne, Tomo! Mate je moj mož. Da bi šla od njega?»

»Glej, na morskem bregu imam hišico. Krasni vrtovi jo obkrožajo, vinógradi in sadunosno drevje. Južne cvetice polnijo zrak z vonjavo. Na morskih valovih se ziblje ladja, ki pričakuje gospodarice, tebe! Oj, Mare, pridi! Saj slušaš samó prvo prisego!»

»Tomo, kakó slabó umeješ dolžnosti žene! Tebi sem obetala ljubezen in zvesto srce! Temu stojim! Ljub si mi, in presrečna bi bila, da živim pri tebi! Ali — móžu sem obetala zvesto izpolnjevanje svojih dolžnostij! Tega se moram držati, akotudi srce umrè od bolesti!

Ljubezni se more utrgati žena, naj krvavi srce še toliko; ali kaj je žena, ki se iznevéri vzprejeti dolžnosti? Bila bi kakor povôdna cvetica, ki se je utrgala korenin.«

»Dolžnost tedaj zahteva, da se odpoveš stari ljubezni?« reče Tomo žalostno. »Pomisli, kaj veljá beseda, dana v nezgodí in sili? Pústi te misli!«

»Ne morem, ne smem! Kaj bi počel Mate, ako bi šla od njega? Z vso dušo, z vsemi čustvi življenja svojega mi je udan. Niti misliti nečem, da bi jaz, ubegla brezčastna žena, poslušala samó srčno hrepenenje, dasi bi mi cvela življenja sreča! Ne! Tukaj stojim, evo mojega dóma! Vse drugo bodi pozabljeno!«

»Ta je zadnja tvoja beseda?«

»Zadnja. Nimam ti govoriti druge!«

»Z Bogom tedaj!« vzklikne Tomo s tresočím glasom in vstane.

»Ne hôdi jezen od mène! Ako si me kdáj ljubil, ne izkušaj slabotnega srca nji, ki ti je bila nekđaj draga! Nekđaj bi bila zapustila vse, očeta, mater, dom, da pojdem s tabo — danes se je izpremenilo vse, danes nimam ljubezni najini darovati drugega, nego tožno solzo! Ali sedaj, pojdi, predno je prekasno! Kdo vé, kakó slabotno je srce! — Ničesar ti ne morem govoriti v tolažilo. Staro ljubezen svojo naj darujem — dar moje časti, Tomo; da bi darovala dolžnost svojo, tega ne moreš zahtevati!«

»Z Bogom! Ne polni mi žalost duše — samó strašna srčna boleost je bila, ki mi je zagrenila tudi glas! Saj ne moreš drugače! Odhajam. Globoko čutim, da sem ljubil plemenito srce, da sem izgubil plemenito ženo! Samó tega te prosim: Vzemí, kar ti prinese Joso iz Metkoviča; tvoja je — dóta! Vzemí jo v spomin zvestega Tome!«

Podá ji roko, pogleda ji v solzne očí, stopi nem čez prag in koraka preko vrtiča na pot . . .

V sobi pa poklekne Mare pred podobo Matere božje: »Večna hvala, nebeška ti kraljica, da si me rešila!«

* * *

Ko posije večerno solnce skozi okna bele hišice pri cerkvi, sedi Tomo poleg matere svoje.

Mnogo resnega sta govorila. Starki se solzé očí. Na mizi se bliščí zlató in srebró: Tomovo bogastvo.

»Vse to je tvoje, mati! Vzemí! Drugo polovico sem poslal Mari. Kolikor potrebujem, da dojdem na mórje in v novi svet, nosim s sabo. Ali jutri zarano moram od tod.«

Plačoč in drhtèč shrani matí sinov zaklad, in skupaj sedita pozno v noč; saj se je treba posloviti, morda za vselej.

Jutranje solnce je prihajalo na vzhodu, kjer vzdigujeta v sivi zračini Prenj-planina in visoki Velež nad Mostarom gole vrhove proti nebu. Tomo stoji na površji, kjer se vije cesta preko gore do Dubrovnika.

Iz nova pogleda proti jutru. Pred njim se širi »Utovo blato«, prostrano jezero neretvenih vodâ in morskih valov; kričeče jate divjih rac in gosij poletujejo nad vodâmi. Po pečevji pevajo kamenice jutranjo pesem: daleč na vzhodu se vidi v ranem sómraku Metkovič, in v čarobni senci kipí na robu doline samotna pečina . . .

Žalostno gleda Tomo tjâ, kjer mu leží vsa sreča življenja kakor v grobu, potem koraka počasi mimo stare mejne sohe avstrijsko-turške proti Neumu, v pristan kleški.

S prvo ladjo hoče zapustiti domovino, da si išče in morda najde tolažila v daljnem svetu . . .

Življenja modrost.

Na lici pómladi cvètne znak
 In v prsih žarek mladosti:
 Takó mi od dóma je spél korak
 Življenja iskát modrosti.

Življenja modrosti! — Čaróбно takrát
 To slóvo je méni zvenelo!
 V nji sreče bajè zaklád je bogát —
 In sreče srcé je želelo.

Odšel sem in dôkaj obhodil svetá,
 A kaj sem izkusil na póti?
 Življenja modrosti svet ne pozná,
 Robujejo módréci — zmóti!

Potekla so leta, Mračán obraz
 In v prsih izkušenj spomine:
 Domóv sem povrnil se potnik jaz
 Iz mrzle, neznane tujine.

Pod lipo domačo zdaj čestokrát
 Poslušam kmetske veljáke,
 Premišljam . . . Čemú li modrosti iskát
 Med knjige sem šel in modráke?

Življenja modrosti! — Očétov poglèj,
 Kdor v nji se popenjaš do luči:
 Kot óni sejali, ti órji in sèj —
 Živeti od dédov se úči!

Gr. Novák.

Njega trdno in togo, naravnost na viš kipeče steblo je kakih 15 *cm* visoko, čveterorobo in jednovito ali pa vsaj proti vrhu vejnato. Veje so kratke in nosijo navadno posamezne cvetove.

Pritličini listi so jajčasti, topi, premreženi s 5 žilicami in postavljeni takó gosto, da narejajo rožico. Stebelni so nekoliko manjši, nasprotni, ob dnù zrasli in tù drobno nazobčani; reclja nimajo nobenega, paroma so razmaknjeni in podolgasti.

Jednakomerno peterokrpa čašica je podolgasto-jajčasta cev, po robéh je perutkasta, med njimi blede-zelena, spredi pa je razcepljena na pet zvezdasto razprostrtih jajčastih krpic. Vrat je razklan na dve ledvičasti brazdi.

Prijatelju prirode ni pretežka nobena stopinja, da pride o poletji do prelepe cvetke. Ako jo pa ima v nižavi, rad se ji hodi čudit, kadar le utegne.

(Dalje prihodnjič.)

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

VIII. Biser roški.

I.

Doglej prekrasno deklè med mirtami! Kakor mlada Vesna stoji in gleda po modrem zalivu. Kakó jasno je nje čelo, kakó se ji béli vrat izpod zlatorjavih kit! V temnem očesi sije nebó nedolžnega srca; mila lica cvetó kakor jutranja zora na oblačkih nebeških! Lahko zakrivljenemu nosku bi rad verjel, da so Rimljani nekdej ustanovili pristanišče Rože! In otroška ta usta, milejša so od iztočnih rož! Srečen, kdor . . .«

»Za Bóga, Rihard, mólči vender! Pojdiva rajši k nji, da nama pové, kje je pot na zapadno stran polotokovo.«

»Oj, ti preprosti človek,« huduje se prvi, »tolika lepota ti ne gane srca!«

»Kakó li, Rihard; ravno jaz jo uživam z vsem čustvom; ali pri-povedovati ne morem, kar umeje samó čuteči duh!«

»Glej ga učitelja! Treba ni, da me takó zavračaš!« reče Rihard. »Pojdiva torej k dekletu in vprašajva jo, dasi bi rajši sedèl tukaj in

do skrajnega dné užival ta prizor. Toda žrtvovati se moram, zakaj sam se ne moreš pomeniti ž njo.«

»Žal! Sedaj šele vidim, da se moram priučiti temu jeziku!« reče óni, vitko rasel mladenič.

Rihard, prava umetniška osebnost, iskrih očij in smehljajočih ust, pogleda ga osupel in se čudno nasmehne.

»Ta divjaški jezik!«

»Zveni prav prijetno,« ustavi ga Hugon. »Jako mi je žal, da nisem tega védel že prej. Toda kaj le vidi deklè na mórji?«

Postaneta za mirtami in se ozirata po pristanišči. Ladjica se bliža bregu, in v nji nekdo pozdravlja z rokó.

Ko je že blizu brega, vzklikne deklè: »Pozdravljen, Marino!« Dasi skoči ondu mlad, čvrst junak na noge in miga z rokó, naj ostane, vender steče déklica proti vási, in tudi ladjica krene tjà.

Ko šine mladenka mimo prijateljev, katera ugleda šele sedaj, oblije jo rdečica. Toliko da jo Rihard pozdravi — utekla je že.

Potujoča umetnika prehodita na dobro srečo polotokovo severno stran in zavijeta proti bregu.

Brezmejno mórje se širi pred njima; čarobno izpreminjajo valovi svojo barvo, šumeči okolo brežnih pečin.

Na zapadu se utaplja zlato-rdeče solnce v mórje. Svetla proga se vzpenja po valovji od brega do tonečega solnca, in ko je že utonilo, razletujejo se svetlobeli žarki po zapadnem nebu.

Vrneta se proti sêlu, kjer sta se ustavila za nekoliko dnij, da bi narisala najlepše morske pokrájine.

Rihard sicer spotoma vedno govóri po živi svoji navadi, toda Hugon mu ne odgovarja; po glavi mu roji spomin na óno deklè med mirtami.

Pred prvo hišico na morski stráni vidita óno mladenko iz mirtovega loga, pogovarjajočo se z mladim trgovcem, katerega sta uzrla v ladji.

V sêlu čujeta, da je Marino Bondin zaročenec ljubeznive Evdoksije, katero povprek zovejo »biser roški«. Imovit je sicer, toda prav takó zapravljiv in malopriden; vedno streže le po veselicah, srca je nestanovitnega, in takó čujeta še mnogo lepih svojstev, katera ženstvo rado pripenja sliki kateregakoli snubača sosedinega. Saj tudi roditeljem ni po volji, ali deklè ga hoče imeti, in ne morejo se ji upirati.

Ves večer premišlja Hugon o Evdoksiji. Vedno mu je pred očmi, in ne more se ubraniti pikremu čustvu, da je toli mlada že nevesta.

Nastopnega dné se seznanita prijatelja naša s starim Nikeforom Vladičem, očetom Evdoksijinim.

Italijanski se Hugon za silo razgovarja ž njim, in prijazni stavec, umirovljen ladjevodja, povabi ju k sebi, da si ogledata njega bogate zbirke, katere je donesel iz morskih pokrájin vsega svetá.

Jako uljudno ju vzprejme Evdoksija, saj mora sósebnó častiti očetove góste.

Hugon se danes ne zanimlje mnogo za tuje orožje in druge inozemske stvari; njega okó se vedno ozira po ugibčni déklici, ki na máterino zapóved pripravlja sadje, slaščice in žarečega vina.

Toliko živeje se razgovarja Rihard s starim mornarjem in ga po vprašanjih in pristojnih ugovorih sili, da pripoveduje o potovanjih svojih.

Ko sedé pri mizi, nikakor ne umolkne stari Vladič, nego čimdalje živeje jima opisuje nekdanje svoje dogodke.

Takó jim hitro mine čas. Zaslužni kapetan se je vselej rad pogovarjal s potniki, zatorej prosi tudi danes, naj blagovolita mlada »Evropca« le često prihajati v njega hišo, kjer ju bodo vselej radostno vzprejeli. Sósebnó Rihard se mu je prikupil, Hugon pa je bolj ugajal ženáma.

Umeje se, da prijatelja nista zamudila prilike zahajati k rodbini Vladičevi, in sicer tembolj ne, ker je Evdoksijin žénin po trgovini odpotoval v véliko mesto, kar je Rihard na pol nagajivo povedal prijatelju svojemu.

»Hvala Bogú, da se z Evdoksijo lahko razgovarjam tudi francoski,« reče nekega dné Hugon, ko se bližata hiši Vladičevi.

»Hugon, menda véš, da je nevesta?« odgovorí tovariš resno. »Ne nádejem se, da se ji hočeš vtihotapiti v srce?«

»Ne bój se; proučujem samó nje čarobno lice in stvarjam v mislih sliko, kateri bode ona glavna oseba.«

Rihard mu ne oporeka. Samó na tihem mrmrá Horacijevo: »Sunt quos auriculo pulverem Olympicum collegisse juvat . . .« in »Vsakogar veselí svoje . . .«

»Kaj méniš?« vpraša ga Hugon.

»Samó to, da je vsaki sliki treba glavne osebe, ničesar drugega,« odvrne mu óni; saj je videl in védel, da je v prijateljevih mislih Evdoksija že davno glavna oseba! . . .

Istega večera se izprehajata z Vladičevo rodbino in nje znanci na morskem bregu. Rihard se je prijel starega Nikefora Vladiča, Hugon pa je slučajno vodil Evdoksijo. Razkazovali so domačini tujcema sosodne griče in goré, pristanišča in vasi.

Na vzvišenem prostoru postojé. Ves širi zaliv zunanjih Bok leží pod njih pogledi.

»Vso drugačno sem si mislil južno Dalmacijo,« vzklikne Hugon, »zlasti Boke. O teh resnično čarobnih krajih niti sanjal nisem!«

»Videli bodete še mnogo lepega,« reče déklica živo, vesela, da tujega gospoda toliko zanimlje nje rojstveni kraj.

»In ako mi vi vse razlagate, bode mi stokrat mileje,« pritrdi Hugon z jasnim pogledom.

Nató stopata za družbo na severno stran. Med mirtami in visokim grmovjem južnega raja, ki ravno cvete kár najlepše, vodi ju pot.

Prav ko solnce zahaja, stojí družba na severnem kraji Luštica. Ondu gledajo blesteči prizor zahajajočega solnca in se potem vrnejo k beli kapelici vrhu hriba, kjer se najlepše vidi po vsi okolici — globoko v zaliv tivatski, za katerim se dvigajo v sivi dalji pleše glave orjaškega Lovčena, velikana črnogorskega. V mráku se prostira pred njimi obrežje ercegnovsko, in temà krije luko in polotok. Iz dalje oznanja glasen zvon večerni mir. Vrhovi skalnatih gorâ se žaré v rmeni svetlobi; očrti vršnih ostrin se plamtêč rišejo v temnomodri nebesni svod; niže in niže se spušča bliščeči zavoj. Jasno se svetijo mogočne pečevite stene, ki ločijo zeleno obrežje od kamenitega svetá. V zlatem odsevu se dviga starodavni razrušeni grad nad mestom; celó pozidje morske trdnjave vztlí od čarobnega ognja. Kakor jasni rubini plamté dolge vrste visokih oken na nasprotnih hišah, in ves ta divni prizor se zrcali v morski gladini.

Molčé stojita Evdoksija in Hugon drug pri drugem; kakor presenečena gledata gore, dokler se žar ne umakne za vrhove, kjer se stopí v blede-sivem mráku.

Na temnem nebu se užigajo zvezde in odsevajo iz mórja. Po širem pristanišči pojema zvonjenje, in mirna tišina ju obkroža. V srcih pa jima še zvení zvon blagega večera in v prsih jima še vedno plamení krasota razsvetljenih gorâ.

»Kakó lepó je bilo to!« izpregovori Hugon.

»Res, lepó, ali dobrega ne pomeni,« odgovori deklica zamolklo.

»Nama vender ne more pomeniti drugega nego dobro?« reče on iskreno.

Deklè ga pogleda vprašaje . . . Vidi se ji, da hoče nekaj rêči, ali oče Nikefor jo pokliče, da je čas iti domóv.

Rihard je bil vesel in dobre volje, todá Hugon je molčal.

Ko dospó do vasí, iz težka najde besed za slovó. Evdoksiji še pošepne: »Vender niste jezni náme? Smem li zopet priti k vam?«

Kratko mu odvrne: »Gospoda sta nam vselej dobro došla.«
Priznanje ni bilo, niti vabilo, in to ga je vznemirilo.

»Kaj ne, ta prizor žarečih gorâ je bil krasen?« reče mu spotoma Rihard. »Ali se ti ni globoko vtisnil v srce?«

»Tega prikaza ne pozabim nikdar!« odgovori Hugon in pristavi nekoliko tiše: »Vsa moja čustva je objela! Izgubljen sem!«

Prijatelj morda ni čul teh besed, ali pa se je le delal takó, da bi zvédel kaj več. Toda Hugon molčí, in tedaj gresta tiha v svoje stanovanje. —

To noč Hugon ni našel pokoja; nemirne sanje so ga mučile. Drugo jutro stopi bled k prijatelju.

Prav dobro vidi le-tá trpeči izraz na njega obličji in ga hitro pogleda. Potem reče mirno in premišljeno:

»Dragi Hugon, posloviti se morava; najin čas je pošel!«

Oni se strese; vender se ohrabri in odgovori, da je tudi njemu po volji, ako odideta. In tedaj odločita za odhod drugi dan, ko se parobrod iz Kotora ustavi pred Ercegnovim.

Zadnje popóldne prebijeta v družbi omiljenih znancev. Ko Evdoksija čuje, da odideta, obledí, toda skoro se udá. Bila je ljubezniva in prijazna, šalila se je z Rihardom in resno govorila z njega prijateljem. Ko se poslavljata, obetajo vsi, da se pridejo poslovit na prod.

Jasno jutro je, ko stopata Hugon in Evdoksija prva proti pristanišču. Govorita sicer o marsičem; toda z nežnim ženskim čustvom umeje déklica govoriti takó, da mu ni možno rêči kaj presrčnejšega.

Potrt stopi Rihard k Evdoksiji in reče: »Mila Evdoksija, ohranite nama prijazen spomin, dokler se ne vrneva!«

Tedaj že pristopi čolnár in ju povabi, naj stopita v čoln.

Na produ mahajo z robci. Srepó gleda Hugon na breg.

Sedaj se izgubé ostali znanci za hišami, in tožno se ozira Hugon proti mestu.

»Z Bogom, z Bogom, sladki sèn!« reče Rihard na tihem; toda prijatelj ga umeje, in hud pogled ga plača za porogljive besede.

Ko pluje uro pozneje parobrod mimo pristanišča roškega, stoji med mirtami, kjer sta jo prijatelja prvič ugledala, Evdoksija in maha z belim robcem v zadnji pozdrav.

Z ladje ji odzdravljata prijatelja.

II.

Minilo je nekoliko mesecev.

Za poletje je bila odločena Evdoksijina poroka.

Zvédel je Marino marsikaj, kakó uljudno se je védla njega nevesta proti tujcema, in vzbudilo se mu je nekovo grko čustvo, dasi ljubosumnosti ni imel pravega vzroka. Toda gledal je nevesto nekako nejeverno in zahteval, da se določi dan poroke.

Ali odurno, strogo vedenje njegovo, toli različno od vedenja ónih tujcev, strašilo je déklico, in odlagala je odloko od dné do dné, od tedna do tedna, pri čemer so jo radi podpirali roditelji.

»Pomlad je minila, in še ne vé, kdaj hočeš stopiti pred oltar,« deje nekega dné Marino. »Toda dobro vé, zakaj se braniš. Oni tujec ti roji po glavi. Ali ni takó? Pověj!«

»Hugon, misliš? Kakor brat mi je drag!« odgovorila mu je mirno, saj sama ni védela, da ji je mnogo mnogo dražji . . .

»Prepričaj me in privóli, da se skoro poročiva.«

»Počakaj še, Marino, potrpi do jeseni!«

Razvnet se obrne Marino in odide na prod . . .

Hugon je dopisoval pogostoma.

V nekem listu je govoril o hrepenenji — o ljubezni svoji in prosil Evdoksijo, naj mu odpiše, ali jo smé priti pozdravit, nevesto svojo. Zakaj takó ne more živeti dalje; želi si odločnega odgovora.

Od neizmerne boli se je takrat sklonila Evdoksija. Največja sreča, združitev ž njim, bila je takó blizu, bila je v nje móči, in vender še misliti ni smela nánjo!

Odgovorila mu je preprosto, da ji bije srce zánj kakor za mi-lega brata, toda — Marinu je dala besedo, kateri se ne more izne-veriti. Z lažjó na ustnih da ne more stopiti pred oltar. Naj se je prijazno spominja, naj bode prav srečen daleč od nje.

Odbijala mu je torej prošnjo; ali poznala se je vsaki besedi not-ranja bolest, da se mora odpovedati njemu, in to je provzročilo, da je sklenil Hugon odpotovati na jug, kjer se mu morda posreči . . . niti domisliti si ni mogel, kaj; gledal je samó, da kár najhitreje dospè na mórje in v daljni kraj.

V tem je Marino privolil, dasi ni mogel prikrivati ljutosti svoje, da se poroka preloži na pozno jesen.

Evdoksija je bila sicer odločena, da mu podá roko, toda želela je kolikor móči odložiti óni čas; marsikaj je čula sedaj o žéninovem

življenji, kar ji ni prijalo. On sam se je delal vedno radostnega in je dostikrat prihajal na polotok, kjer je našel nekega dné — nepričakovanega tujca. Hotel se je pokazati izobraženega možá, zató ga je uljudno pozdravil. Bil je tolikanj dobre volje, da si je déklica vesela oddehnila, zakaj bala se je že neprilichnosti.

Na videz prijateljski se posloví prvi večer.

Ko pride Marino pozno zvečer v mesto, napoti se v gorske ulice, držeče proti górenji trdnjavi, stopi v nizko hišico in vpraša, ali je Mijat domá.

Medel, visok mož prežečih očij mu stopi naproti: »Kdo je?»

»Jaz, dragi Mijat. Rad bi govoril s tabo. Ali si sam?»

»Aha! Gospod, stopite v sobo; ondu naju ne čuje nikdo.«

Marino gré za njim v slabo razsvetljeno, zatohlo sobo. Ondu séde na razdrapan stolič, potegne steklenico iz žepa in jo podá ónemu.

Ko jo Mijat vedno iz nova nastavlja na usta in srka žgočo tekočino, razlaga mu Marino svoje namere in mimogredé tudi njih vzroke, pri čemer óni časih prikima, nateza in gubanči obrvi, češ, da je s tem zadovoljen, z ónim pa ne.

»In dvajset zlatov mi daste?» vpraša napósled.

»Dvajset težkih zlatov, ako dobro zvršiš svojo nalogo; toda skoro mora biti!«

»Zadovoljni bodete. Imam tam na óni stráni —« rekši pokaže proti zapadu — »prijateljev, ki mi radi pomorejo; ali temu treba časa in novcev!«

»Novcev dobodeš, kolikor treba, ali časa mi ne trati,« reče Marino.

»Stalo bode dosti. To je izvrsten izum. Videl sem nekđaj jednako stvar. Lahko jo priredim, kjerkoli hočete; o določenem času zdrsne vzmét, počí, in največje ladje se razpršé v zrak! Toda za vaš namen potrebujemo majhne stvari; ne mnogo hrupa, in samó sprednji del ladjin, pravite? — To bode težko delo! Koliko mi naštejete na róko?»

»Za sedaj sto goldinarjev,« reče Marino in odšteje denar na mizo.

»Tedaj mislite resno?» reče óni, in okó se mu zaiskrí. »Ali stvar je draga, jako draga, in dodati morate še toliko. Treba mi jih je tudi za pot. Odriniti moram v Bari na Laško in odtod moram dolgo potovati po kopnini, da pridem do prijateljev, in ti bodo tudi zahtevali nekaj.«

»Dobro, evo ti še sto goldinarjev, in glej, da se vrneš najkesneje začetkom prihodnjega meseca. Vidiš, osmega kimovca mora óni stroj izpolniti svojo dolžnost!«

»Dà, dà, na Malo gospó. — Dvajset zlatov mi hočete dati?«

»Gotovo, ako se ti posreči.«

»In ako ne?«

»Vešála!« pravi Marino zaničljivo in se odpravlja.

»Obetajte mi jih trideset!« prosi Mijat preponižno, »in videli si bode te čuda.«

»Bodisi; toda ako izpregovoriš o tem besedico, glej ta samokres! Te svinčenke prejmeš, da te glava nikdar več ne bode bolela!«

Prestrašeno renčé pogleda Mijat grozečo cev. »Ne bode treba. Dobro vam poslužim.«

Ko odide Marino, prešteje Mijat denar in ga zadovoljen vtakne v žep.

»Takó, vas imam, drugi pa še pridejo. Jaz te bodem že golil! Le počakaj, ti trdoroki lakomnik! Kakó dobro, da imam óni vražji stroj pri sebi in da umejem, kakó je ravnati ž njim! Haha! Na Laško pojdem, ali pa tudi ne. V Dubrovniku lahko živim dva tedna veselo, da bode kàj!«

Takó govori Mijat, izpije steklenico in se vrže na ležišče.

(Konec prihodnjé.)

Roža življenja.

Lebó mi rožo podelilo,
Ko stopil v svet sem mladolet,
Prejél sem z rožo naročilo:
»Zvestó ji čuvaj mladi cvet!«

Ob zóri skrbno ji prilivam,
Da cvetja dan ne zamorí,
In v miráku rožo to zakrivam,
Da ne končá je mraz nočí.

Ko roža méni ta usahne,
Usahne rádot ž njo svetá,
In v prsi smrt ledena dahne
Ter živel bodem — brez srcá . . .

Rástislav.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

VIII. Biser roški.

(Konec.)

Na Luštici pri Rožah so živeli po starem običaji. Hugon je prihajal k Vladičevim, risal in pripovedoval, Evdoksija pa ga je poslušala. O zadnjih svojih listih nista govorila; ali njiju čustva je ovajalo okó, in marsikdaj se je nagubalo lice Marinu, ki je bil tudi pogostoma navzočen. Toda pravega vzroka tožbi ni imel, ker je bila prav sedaj Evdoksija proti njemu tolikanj ljuba kakor še nikdar, proti Hugonu pa se je vèdla kakor proti bratu ali dobremu prijatelju.

Pogostoma so se vozili na jadra po pristanišči in se časih izkušali, kdo je urnejši in kdo bolje vlada jadrom in krmilu.

Veseli so bili teh voženj takó, da so si izmislili za prihodnji praznik veliko jadranje na prosto mórje, kjer naj se odloči, komu gré prva pohvala.

To je bilo novo delo našemu prijatelju. Stari ribič ga je počeval, kakó je ravnati z jadri in s krmilom, in dostikrat sta vse popóдне ostala na morji; na večer pa mu je še stari Vladić naročal to in óno in ga pripravljajal za véliko borbo.

Ko se je vožnji že bolje priučil, povabil je nekega dné Evdoksijo in nje mater na ladjo. In to je bilo zlò. Marino se je tresel od jeze, in ko so se vrnili z mórja, očital je Evdoksiji vpričo vseh nje vedenje, rekši, da mu ni po volji, ker pušča ženina samega in se vozi s tujcem po morji. Toda oče Nikefor je pomiril razjarjenega možá, in neljuba nevihta je bila skoro zadušena.

Nastopno jutro prejme Marino poročilo, da ga Mijat na večer pričakuje. Zdrzne se nekoliko, toda zdajci se mu okó vražje zablisne, in iz težka čaka noči, ki mu mora nazhaniti pomoček za osveto . . .

»Tedaj vidite, da ni nevarnosti za ónega, ki sedí pri krmilu; samó sprednji del ladje se razruši. In čas se dá prirediti kàr najnatančnejše«, pravi Mijat, ko razkazuje Marinu strojček s kolesci in napetimi vzmetmí. »Samó recite, kateri dan, katero uro, katero minuto bi radi imeli? — Ali morda ne mislite več na to?« pristavi porogljivo, ko

gleda Marino zamišljen prédse. »Saj deklè tudi lahko prepustite ónemu tujcu! Kaj vam je treba žene, ko jih lahko na vsak prst dobite po deset!«

»Mólči in poslušaj,« zavrne ga Marino bledega obraza. »Na praznik ob petih popóldne bodi. Ti me v čolnu prepelješ na óno stran, in ko pojdem k Vladičevim, greš na mojo jadrenico, katero ti pokažem, in prirediš stroj. Kadar odjadramo, vózi se za menoj, da se otmem o pravem času. Toda glej, da te nikdo ne spozná!«

»Vém, vé! Mèni lahko verujete! — In sedaj plačilo!«

»Po dovršenem delu!«

»Gospod, ónadva stotaka nista bila dovòlj. Dajte še kàj!«

»Vraga! Koliko še hočeš?«

»Petdeset goldinarjev še in moje plačilo! Ljubše mi je, ako me prej plačate; Bog vé, ali se kesneje še domislite te malenkosti!«

»Lupež! Treba me ni opominjati, saj sem ti prinesel plačilo. Evo ti dvajset zlatov!«

Željno seže Mijat po njih in jih pregleda.

»To je premalo. Za to ne storim ničesar.«

»Daj pa mèni, storim sam!«

»Ne, tega ne umejete. Tedaj, kadar se posreči, kar namerjate, daste mi iz nova dvajset zlatov.«

»Deset, ne jednega več. Kakor hočeš. Ali si mi poslušen, ali mi pa vrni novce. In ni mi treba tvoje pomoči!«

Rekši seže na mizo, kjer še leži denar.

Mijat ga pokrije z rokó: »Ne, ne, pustite; vse vam storim.«

»Tedaj véš, kar je treba. Bodi oprezen.«

»Ej, ne pravite mi tega! Z Bogom!«

Marino odide. »Sedaj se veséli, krasna nevesta!« reče v sebi.

»Ne on, ne jaz — omožiš se na morskem dnù.«

V sobi pa pospravlja Mijat novce in govori za Marinom:

»Sedaj te imam v pèsti! Sedaj se mi bodeš pokoril za to, kar si mi storil pred petimi leti, ko si me tožil zaradi tatvine! Ali misliš, da sem pozabil? — In kaj sem ti vzal? Sodček rakije za grlo! — Tvoje novce imam, za to prejmeš mojo osveto! Onih deset zlatov ti darujem!«

Smejé se skrije nevarni stroj pod posteljo.

»Kaj so meni storili Vladičevi?«

Sedaj se zamisli. Nekako zadovoljna radost ga obide, ko reče:

»Ali bode to veselje!« —

III.

Jasno je napočilo jutro osmega kimovca.

Hugon je pohajal po brdovji. Gnala ga je nekova notranja sila, da se je posvetoval sam v sebi. »Česa še iščem tukaj? Evdoksije ni môči pripraviti do drugih mislij, in sam živim čudno zaničljivo!«

Kri mu šine v lice, ko takó pomišlja, in odloči se odpotovati. Ali zdajci se domisli: »In kaj bode z Evdoksijo?« Toliko se ga je privadila, da bi jako čutila njega odsotnost, pogrešala bi ga in žalovala! Zató je trdno uverjen, da mora ostati.

Več dnij je že trajal óni notranji boj, ne da bi mogel ukreniti kaj pravega. Sedaj pa sklene, naj odloči Evdoksija sama, ali bi ostal ali ne.

Ko se vrne v vás, zbirajo se baš v pristanišči ovenčani čolni in z mrčjem pokrite ladjice, da odrinejo proti Sutorini k beli Marijini cerkvi. Ostali stanovniki roški pa postajajo pred hišami in gledajo za odhajajočimi znanci.

Evdoksija je stala na balkonu, čegar ograja je bila odičena s cveticami in olejandri. Ko jo Hugon ugleda, pozdravi jo, trdno odločen, naj précej razsodi o njega nameri.

Napoti se v nje hišo, kjer ga vzprejme prijazno kakor vselej in ga za roko odvéde na balkon.

Kakor temno-modra planota se razprostira pred njima morje, samó krožci lahnih valov se bliščé v svetlem solnci. Ladje na jadra in na vesla orjejo po valovji iz vseh krajev. Petje in radosten smeh se razlega ž njih, in mogočno pluje med njimi proti Kotoru parobrod, kakor bi plaval labod skozi góste vrste kričečih rac.

»Tam plove ladja, ki me morda že jutri odpelje,« reče Hugon na lahko.

Evdoksija se zgane.

»Kaj, oditi hočete?« izpregovori s tresočim glasom.

»Rad bi ostal pri vas za vse življenje! Toda čemú? Bodiva si odkritosrčna. Znano vam je, kakó vas ljubim . . .«

»Nikar! Ne govorite dalje, ljubi Hugon« — prvič ga je nagovorila po imeni — »ne težite mi duhá, ki je itak žalosten dovôlj. Usmilite se me in ostanite mi prijatelj kakor do sedaj — o potovanji pa ne govorite.«

»In vender moram!« reče Hugon, umikaje se nje pogledu. »V strastnem, nekoristnem boji se mučiva, in oteti se ne moreva, dokler

ne opustite nesrečne misli, ki vas samó trpinči . . . Marina ne ljubite in vender mu hočete podati roko!«

»Ako takó mislite, to je sevéda najbolje, da odpotujete«, seže mu déklica tožna v govor. »Morda je bolje — za vas, ako me pustite sámó.«

Bledo je nje lice, okó žareče in brez solzá.

»Ali za Bóga, kakó temu pomoči, Evdoksija? Čujte me, recite odkrito Marinu, da ga ne marate, da mu ne morete biti žena!«

»Ne, ne! Obetala sem mu, in ako me ne oprostí sam, tedaj se ne morem oteti teh spon. Oprostil pa me ne bode, dasi mi umira srce. Na pravico svojo se opira, in ni ga človeka, da bi mu jo ovrigel, kaj li jaz!«

»Ali to je nečloveško! Saj se mu niste prodali z dušo in telesom!«

»Nevesta se ne smé izneveriti obetu. Nikdo bi me ne pogledal!«

»In svojega življenja srečo hočete žrtvovati predsodku, prenegljeni besedi, dasi proti volji svojih roditeljev? Mlado življenje bi vpregli v jarem, ki vas bode težil vse življenje? In ne samó svoje sreče, Evdoksija, vi žrtvujete tudi srečo nekoga drugega — zaradi nepremišljene zvestobe!«

»Kakó me žalostite! Da bi mogla ravnati drugače — danes vam povém odkrito: da morem drugače, nikdar bi ne čakali žalobe zaradi mene! Druga bi si izvolila smrt — jaz vzprejem trdnega srca, kar mi prinese bodočnost, dasi dobro vé, da ima méni zgolj togo!«

»Tedaj vidite, Evdoksija, da je res bolje, ako grem. Glejte, kakó se dviga dim iz dimnika! Jutri se vrne parobrod in me odpelje v domovino!«

»In jaz ostanem tukaj — toda pojdite, saj mora biti takó! Kdo vé, kaj bi se pripetilo! Ali ločiva se prijateljski, samó to mi obetajte,« reče Evdoksija na pol glasno.

»Nikdar te ne pozabim, ti vzorno, hrabro deklè! Nebeški Oče te blagoslòvi in ti zljajšaj breme, katero vzprejmeš takó svojevoljno,« odgovorí Hugon in ji stisne rokó.

»Ne svojevoljno« odgovorí déklica. »Bil je čas, ko sem poznala samó Marina in se nádejala, da bodem srečna ž njim. Takrat sem se mu obljubila. In prišel je čas, ko sem se mu izneverila v srci . . . Sedaj je vse pri kraji . . . Toda pustiva te misli. Danes prebija dan, kakor bi ne bila govorila ničesar.«

»Kakor želite, Evdoksija! Žalovati nama bode sevéda še časa dovòlj.«

»Pojdite sedaj, da pomagava očetu urediti našo ladjo. Kakó se veselim popoldanske vožnje! Zadnje moje veselje bode . . . Kje bode jutri obsoré?«

Predno ji more odgovoriti, odvêde ga v bližnjo sobo, kjer stari kapetan preizkuša vrví in nekemu mornarju naroča, kakó je opraviti čolne.

Skoro pride tudi Marino.

»Kaj pa delate tukaj? Čemú te priprave? Evdoksija in vi se bode te peljali z menoj na moji ladji!«

»Dobro,« reče Hugon posiljeno vesel, »z menoj pa se popelje mati. Radoveden sem, katera ladja bode prva!«

Lahke, svetlo-sive meglice so polegale po vrhovih golih gorá, znak, da po zračnih višinah prevladuje sever. »Burja visí na gorah«, govori ljudstvo. Hladen vetrič je pihal od severovzhoda čez zaliv, ko so popóldne odrinili štirje čolni po morski ožini proti prostemu morju, kjer so se postavili v vrsto.

Na levem krilu je stala jadrenica Marinova. Na sprednjem predelu je sedela Evdoksija, na krmilu stari Vladić, Marino pa se je bavil z vrví pri jadrnih in se razgovarjal z nevesto.

Na drugi ladji sta bila Hugon in mati Evdoksijina z nekovim ribičem; dalje sta došli še dve jadrenici iz Rož.

»Pred vetrom tjà!« vikne kapetan.

Jadra se razpnó, in čolni zdričé po valovih, kamor jih žene vetrič. Takó plujejo skoro v premi črti; kàr Marino neokretno nategne vrví in zavrne jadra takó, da krene njega ladja proti bregu.

»Kaj pa je?« vpraša Vladić.

»Vrví so se zamotale,« odgovorí Marino. »Pojdite, oče Nikefor, uredite jih zopet, dočim bodem jaz vladal krmilu.«

»Dobro! Pa drži naravnost in krepko, da pridemo zopet v vrsto!« reče starec in se mu umakne.

Evdoksija sedí mirno na sprednjem kraji. Samó nekoliko odgovarja Marínu, ali zaradi vetra ga ne umeje dobro. Bleda je, in nje okó pogostoma zrè na ladjo, kjer je nje mati.

Sedaj je kapetan uredil vrví. Sédel je sredi ladje, čvrsto jih nategnil in zapovedoval ónemu na krmilu.

Tedaj pogleda Marina. Bled kakor stena je, in lice mu je razrito od notranjega strahú.

»Kaj ti je, Marino?« vpraša ga Vladić sočutno.

»Nič posebnega. Glava me bolí!«

»Ali naj krenemo k bregu? Morda ti odleže!«

Marino pogleda na uro: »Ne, ne; le dalje v istem teku!« reče s tresočim glasom.

»Toda ti nisi zdrav,« ugovarja kapetan.

»Ej, nič ni, skoro preide. Le dalje!«

Vladić nategne vrvi in krene takó, da se veter na vso moč uprè v napeta jadra; kakor ptica letí ladjica, pustivši vse druge za seboj.

»Urá!« zazvení z drugih ladij. Evdoksija vihtí z robcem, Marino sname klobuk in pozdravlja — zdajci zamolkel pok, in s strašnim krikom šine Marino z deskami vred kvišku; krmilni del ladje je razrušen, sprednja polovica pa odletí po površini, takó da se stari kapetan zvrne v mórje. Evdoksija se pridržuje na skrajnem robu.

Kaj se je pripetilo? Nikdo si ne more pojasniti nesreče, toda vsi hité na pomoč. Kapetana ujamejo iz valov, ali Evdoksija je izginila z ladjinim delom vred.

Hugon sleče gorenjo obleko in preží, kje se kaj prikaže. Zdajci ugleda nedaleč Evdoksijin robec, s katerim mu je prej odzdravljala. Hitro skoči v mórje in plava proti njemu. In kakor bi mu hotelo nebó poplačati srčnost, prikaže se déklica na površini. Hugon jo hoče prijeti, ali Evdoksija se brani, rekši: »Sáma splavam do ladje; pomagajte mi le, da pridem vánjo!«

In skoro potem sedí poleg prestrašene matere. Sedaj, ko je minila nevarnost, joče se na tihem, ne vedoč zakaj.

V tem iščejo drugi Marina. Toda nikjer ni videti sledú, le mórje je rdeče od krvi. Ladjica z Vladičevo družino krene domóv. Nem sedi stari Vladić; srčna žalost ga je obšla. Noge ga bolé, sam ne vé, kaj ga je toliko dregnilo, da jih ne more iztegniti. Tudi mati je kakor okamenela od strahú. Ribič na ladji veslá urno, in Hugon ga podpira na vso moč. Njega oko zrè ljubeče na blede Evdoksijo. Ko se približajo pristanišču, obledí déklica še bolj, napósled se nasloni na mater in omedlí. Brzo jo prenesó v hišo; tudi kapetan ne more sam hoditi.

Hugon pošlje po zdravnika, in v tem ukrene, kar je najpotrebnejšega. Očeta in hčer, ki se skoro zopet zavé, morajo spraviti v posteljo.

Hugon prime déklico za hladno roko in jo iskreno pritisne na srce; Evdoksija ga tožno pogleda, potem zamiží.

V tem času je odšlo mnogo čolnov iskat Marina. Ko se proti večeru vrnejo, našli so Marina mrtvega in strašno razkosanega.

Odpeljali so ga v Ercegnovi.

Ona »mala stvar« Mijatova je bila spravljena pod krmilom in je storila svojo dolžnost o zaželenem času. Toda uničila je njega sa-

mega, ki jo je naročil; óni pa, katerim je bila namenjena poguba, oteli so življenje.

IV.

Nezgode ni bilo móči pojasniti. Očito se je namerjalo zločinstvo; toda komu je bilo namenjeno in kdo ga je provzročil, tega se ni mogel domisliti nikdo. Ako je védel Marino zánje, vzel je tajnost s seboj v grob. Tudi sodna preiskava, ki je bila Hugonu jako mučna — zakaj védeli so o njega srčni zvezi z Evdoksijo — ostala je brezuspešna. Dokazala pa je nedvojbeno, da ni bil Hugon v nobeni dotiki z zločinstvom.

Evdoksija ni zbolela. Zdravi duh, krepki nje život sta jo ubranila bolezní. Slabše je bilo kapetanu, kateremu so se noge zeló pobile. Vender je tudi njega tolašil zdravnik, da skoro okreva.

Kakor prej je zahajal Hugon tudi sedaj k Vladičevim. Ali Evdoksija se mu je boječe izogibala, in sam je predobro cenil nje notranji boj. Moral se je pa tudi ozirati na sosede. Torej se je sedaj, ko ni bilo več nevarnosti nì za očeta, nì za hčer, odločil odpotovati na sever.

Evdoksijo naprosi zadnjega razgovora. Déklica ga prijazno vzprejme, prime ga za roko in mu iskreno pogleda v oči.

»Prav je, Hugon, da odpotujete. Sedaj vas ne zaviram več. S starimi spomini moram sama dognati boj. — Kdo bi si bil mislil kàj takega!«

»Pustiva minuloost, draga Evdoksija, govoriva rajši o bodočnosti.«

»Nikar, nikar, ničesar o tej, sedaj ne!« brani se ona. »Ko bodete domá, spominjajte se me in pišite mi, kakó živite. Tolažilo me bode v tej samoti!«

»In kadar pozabite starih zavez, ali smem priti po vas, po nevesto svojo?« reče Hugon iskreno.

Evdoksija stoji nepremično. Zdajci povesi okó in reče polglasno:

»Vrnite se in vzprejmite srce, ki vam je takó zvesto, tolikanj udano!«

Solza ji priigrá v oči in obvisí na temnih trepalnicah, ko se mladenič skloní k nji in jo rahlo poljubi na čelo.

»Sedaj odpotujem lahkega srca!« vzklikne Hugon radostno. »Poslavljam se v svesti, da se skoro vrnem. Z Bogom, ljuba moja, in pričakuj me!«

Žalno in vender veselega srca zrè déklica za njim, ko se gré poslavljat od nje roditeljev. In ko se zapró vrata za njim, obrne se proti podobi pomočnice Marije: »Blagoslôvi ga na poti, ti zvezda morjá! Ohrani ga, saj je vse moje veselje na zemlji!«

Jesen s svojimi plohami in viharji je minila. Pogostoma so morale ladje iskati zavetja v varnem pristanišči Rož in čakati, da se jim posreči prepluti ožino, ki drži iz Boke v širo mórje.

Nastopila je zima. Gole višine strmih gorá so se lesketale v bliščeči snežni krasoti, obrežje pa je zelenelo kakor spomladi.

Stari Vladić je popolnoma okreval, in Evdoksija mu je pomagala vedno iz nova čistiti in urejati njega zbirke. Vsa družina je živela več záse. Hugon je dopisaval često, in ko je prijadralo novo leto v déžel, naznanil je, da skoro dojde po nevesto svojo.

Evdoksija se je v tem času razcvetela še krasneje. Otroški obraz je vzprejel vzorni odsev ženske resnosti: iz neizkušene déklice je vzrasla ljubeča žena, in srčno vesela je pregledovala zaklade, ki so se pripravljali za poroko. Mati pa je delala po svoji mirni navadi in učila hčer vsem potrebam, ki lepšajo dom in omiljujejo domačnost.

Nekega jutra stopi stari kapetan k hčeri in reče:

»Bil sem gôri na brdu. Parobrod se že vidi.«

»Tedaj pojdi z mano, oče, pojdi, da pozdraviva njega!«

Rekši odvêde očeta na óno mesto, kjer je nekđaj — na pol otrok — pozdravila Marina in kjer je pozdravljala odhajajoča prijatelja. In sedaj, ko krene parobrod v mogočnem krogu skozi ožino, ne more se ubraniti solzam. Z robcem vihrá, in glej, na kraji ladje takisto nekdo vihtí bel robec; ihté se privije déklica očetu: »Oh, oče moj, kakó sem srečna!«

»Kakor si zaslužila, ubogo dete!« izpregovorí Vladić ginjen in jo pritisne náse. »Vender glej, še nekdo drug pozdravlja! To bode moj Rihard! — Pojdi, da ju slovesno vzprejmemo.«

Še nekoliko mahljajev z robci, potem pa hitita domóv: v jedni uri morata dospeti prijatelja.

Vsa vas je na nogah, ko se razširi ta novica. Vsi hočejo pozdraviti obljubljená potnika na produ, tudi Evdoksiji na veselje, zakaj »biser roški« so čislali vsi.

Sedaj se približa ovenčana ladja, katero je poslal Vladić po prijatelja, sedaj prisloni, sedaj skočita Hugon in Rihard na kopnino. »Dobro došla!« pozdravljajo ju vsi. Stari Vladić iskreno objame sinovca svojega, in tudi Rihard čuti njega objem. Potem ju odvêde v hišo k ženam.

»Evdoksija!« — »Hugon!« vzklikneta oba zajedno. Hugon objame nevesto, in ona skrije glavico na njega prsih . . .

mernim uvodom. Tretja knjiga nam prinese nadaljevanje „Slik iz ob-
čega zemljepisa“ od prof. Hoiča, za četrto pa je prof. Carić v spomin
štiristoletnice, odkar je bila odkrita Amerika, pripravil spis „Krištof
Kolumb in odkritje Amerike“. Peta knjiga bode nadaljevala občo zgo-
dovino in obsezala prevod „Mignetove zgodovine francoske revolucije“
od prof. Rabara. Tem prezanimljivim poučnim knjigam se pridružijo
tri zabavne, med katerimi bode roman, kjer nam Gjalski opisuje dōbo
„ilirsko“ in nje prvake. Za deveto knjigo je prof. Senc predstavil „Plu-
tarhove životopise slavnih Grkov“. V svoji zalogi, a Matičarjem po
znižani ceni, izdá „Matica“ letos tudi prof. Klaičevo „Hrvaško pesma-
rico“, dočim je nadaljevanje „Knjižnice za hrvaške trgovce“ prepustila
deželni vladi, kateri je v ta namen izročila vse dotične rokopise, ko-
likor jih je bilo že pripravljenih za tisek.

V gospodarskem svojem poročilu je gosp. Kostrenčić najprej
omenil, da je Matičina hiša dozidana in da so poravnani vsi troški v
znesku 74.930 gld. Ker je mestno starejšinstvo zemljišče „Matici“ da-
rovalo in ker je zaradi novega kolodvora vrednost hiš sploh posko-
čila v tem kraji mesta, zatō je Matičina hiša danes med brati vredna
najmenj 90.000 goldinarjev. Od hišnih dohodkov se bodo 4% trošili
v književne namene, ostali deñar pa se bode vlagal v posebno amori-
tizacijsko glavnico, od katere se bodo plačevali davki, popravki in
kar bode sicer treba za vzdržavanje hiše. — Udov je štela „Matica hr-
vaška“ 1891. leta 8.100, torej za 313 več nego leta 1890. in sploh
več nego kdaj prej. Od teh je bilo 1.267 ustanovnikov in 6.833 let-
nikov. Dohodkov je imela lani 29.776 gld., od katerih je 22.584 gld.
potrosila za izdane knjige, 3.353 gld. dodala temeljni glavnici, ostalo
gotovino 3.839 gld. pa vzela na letošnji račun. Vsega Matičinega
imetja skupaj z raznimi ustanovami za nagrade pisateljem je sedaj
140.628 gld., in sicer 90.000 gld. na Matičini hiši, 50.628 gld. pa v
raznih državnih pismih. Razven tega ima „Matica“ v svoji zalogi še
za 14.000 gld. nerazprodanih knjig. Za novce, ki so ji ostali od na-
brane vsote za nagrobni spomenik Avgustu Šenoi, dala je pri hrvaškem
umetniku Rendiči izklesati istega pesnika veliko marmorno poprsje,
katero podarí zagrebškemu mestu, da ga postavi kje na odličnem trgu.

Ko je „Matica hrvaška“ leta 1876. prešla v mlajše roke, štela
je vsega skupaj 32.640 gld. imetja; pod vodstvom novega odbora,
zlasti prezaslužnega tajnika in blagajnika gospoda Kostrenčića, narasla
je za petnajst let na že omenjeno vsoto 140.628 gld.! Kdo bi se ne
veselil tolikega uspeha! In kaj je največ pripomoglo temu uspehu? Pri-
pomogla je zloga in neomejeno vzajemno zaupanje odbornikov, ki so